

11496

ՎԱՀԱՆ ԶՈՒԳԱՍԸԶԵԱՆ
(ՈՍԿԻ — ՊԼՊՈՒԼ)

ՀՈԳԵ ՀԱՏՈՐԻԿ

IMPRIMERIE H. TURABIAN
227 BOULEVARD RASPAIL
PARIS

1951

891.99
9-82

891.99

9-82

-6 NOV 2011

ՀԱՅԱՆ ԶՈՒԳԱՍԸԶԵԱՆ

(ՈՍԿԻ — ՊԼՊՈՒԼ)

ՀՈԳԵ ՀԱՏՈՐԻԿ

IMPRIMERIE H. TURABIAN

227 BOULEVARD RASPAIL

PARIS

1951

11496

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ինձի ընծայած դիւրութիւններուն առթիւ,
կը յայտնեմ խորին շնորհակալութիւնս, հմուտ
եւ փորձառու, կորովի եւ գործունեայ ընկեր Բ.
Վարագդատին:

ՎԱՀԱՆ ԶՈՒԳԱՍԸԶԵԱՆ

50644-65

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

« Երիտասարդ Հայաստան »ի խմբագրութեան գործում երբեմնի իմ եռանդուն աջակից, յաւէտ սիրելի, Հնչակեանութեան *անխաղաղ* աւանդապահ, գրական անխոնջ մշակ եւ անմոռաց ընկեր Բ. Վարագդատը, առաջարկեր ու նախապատուութիւն տուել է ինձ՝ գրախօսելու *կրիտալ* հոգու տէր եւ Հնչակեանութեան հաւատարիմ դրօշակակիր սիրելի ընկեր Վահան Զուգասըգեանի բանաստեղծական հատորիկի մասին, որը նուիրուած է նրա կեանքի սիրագոծ ընկեր՝ վաղաքառամ ֓իբէի յիշատակին:

Ընկեր Վահանը Հնչակեան լաւագոյն մըտաւորականներից է, գոհաբերող եւ միշտ էլ կուսակցական պատասխանատու գործերով ծանրաբեռնուած: Նա մէկն է այն բազմաթիւ մաքրամտ եւ անբիծ Հնչակեան գործիչներից, որոնք մեր կուսակցութեան պարծանքն են կազմում:

Ընկեր Վահանի բանաստեղծութեան հատորիկը եւ կարդացի սիրով, ախորժակով, համբերութեամբ եւ մեծ հաճոյքով, եւ վստահ եմ նոյնը կ'անեն մեր բոլոր գնդափարական ընկերները, երբ գիրքը տպագրուելուց եւ ցրուե-

լուց յետոյ՝ կտրամադրուի նրանց եւ այլ ըն-
թերցասէր հայ մարդկանց:

Գրէի ընթերցումը կհամոզի մեզ, որ հեղի-
նակ՝ ընկեր Վահանի կրծքում բաբախում է մի
կայտառ սիրտ՝ որ հրաբոլիսային բոցեղէն սէր
ունի դէպի հայ հայրենիքը, դէպի նրա երկնա-
հաս լեռները, անդնդախոր ձորերը, օձապտոյտ
հոսող կենսատու գետերով, դէպի յուրօրի հո-
վիտներն ու հիասքանչ դաշտերը: Նա առանձին
պաշտամունք ունի դէպի իր շէն ծննդավայրը,
ուր անասելի թուրքը խողովակէլ է նրա հոգե-
հարազատներին, եւ այդ իսկ պատճառով նա —
ինչպէս եւ ամեն մի հայ — հասկանալի եւ բնա-
կան անգուսպ ատելութիւն ունի դէպի մարդա-
կեր տանիկները:

Ընկեր Զուգարգեանի համար, որպէս **Զըն-
չակեանի, խէֆէ ֆէքս** է **ԱԶԱՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ**, եւ
այդ **խէֆէն** կարմիր թելի մման անցնում է հո-
գու խորքից բոլսած նրա գողտրիկ ոտանաւոր-
ներից շատերում: Նա յատուկ պաշտամունք ու-
նի դէպի Ազատ Հայաստանը, որի համար հա-
զար ու հազար նահատակ — գոհեր է տուել հայ
կեանքի մէջ գործած ու գործող ուխտանուէր
Հնչակեան Կուսակցութիւնը:

Ազատ Հայաստանը բոլորս յոյս ունէինք
տեսնել վեց վիլայէթներում, գուլումի եւ *կա-
նիքալիզմի* (մարդակերութեան) *կլասիկ* կայս-
րութեան մէջ, որ Յամանեան անիծեալ անունն
էր կրում: Բայց բազդի մի անսպասելի խաղով
Ազատ Հայաստանը սկիզբն առաւ այնտեղ, որը
բոլորովին մեր մտքով չէր անցնում, այսինքն
Արաբաւորեան դաշտում, որ պատմական Հայաս-

տանի մեր աշխարհաշէն արհմանի բարգաւաճ
թագաւորանիստն է եղել:

Այդ թագաւորանիստ վայրում իր ծաղիկ
հասակը նետեց խորհրդային Հայաստանը—վե-
րելից վերելք թեւակոխող շէնշող մեր հայրե-
նիքը— դէպի որը առանձին գուրգուրանք եւ
հիացք ունի ընկեր Վահանը: Եւ բանաստեղծու-
թեան հատորիկն սկսում է խ. Հայաստանին
նուիրուած մի շատ յաջող գերթումով, որ
կրում է «Նոր Դարագլուխ» վերնագիրը:

Մի քանի տող այդ սիրագեղ գերթումից,
եւ ամեն ոք կը համոզուի թէ սքանչացումի ի՞նչ
հոգի է համակել մեր բանաստեղծ ընկերոջ բա-
վանդակ էութիւնը՝ ի տես **ԱԶԱՏ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ՝**
խ. Հայաստանի:

*«Արշալոյսի վարդերով լեռներն ահա կը վառին,
Առաւօտն իր հեղեղով վար կը հոսի երկնքէն,
Աշխարհն այլ եւս վերջ դրաւ սարսըռաբեր
խաւարին,
Նոր կեանքի մը բուրումներ մթնոլորտը կը
խնկեն:*

*Վերածնութեան երգերով կը զղրդան, կը
թնդան,
Բոլոր յարկերն ու վայրերն՝ երէկ դարձած
գերեզման,*

*Քաղաքներէն, գիւղերէն կենդանութիւն կը
հոսի,
Ու դաշտերէն մեղր ու կաթ, գետերէն ալ
աղամանդ,
Սոցիալիզմի կարգն արդար բարձրաբարբառ կը
խօսի . . . »:*

Այս տողերն արդէն բաւական են բնորոշելու ընկեր Վահանի հատորիկի գրական արժէքը, եւ քելադրելու հայրենասէր ու գրականասէր ամեն մի հայի մանաւանդ ամեն մի Հնչակեանի (յատկապէս Ամերիկայի ընկերներին), որ իրենց սեղանի վրայ ունենան այս գեղեցիկ փունջը ոտանաւորների, որ ազատասէր ու հայրենասէր հայ սրտերին շատ բաներ ունի ասելիք:

Հայ հիսուսական լեզուն «Հոգեհատորիկում» աչքի է ընկնում իր նախանձի գեղեցկութեամբ, նոխութեամբ, բառերի հարուստ պէսպիսութեամբ եւ ունի սահունութեամբ ու պատկերաւորութեամբ:

Ընկեր Վահան Զուգասըգեանի հոգեթով բանաստեղծութիւններում, գրուած ի խորոց սրտի, կիզիչ հայրենասիրութեամբ եւ յափըշտակիչ ազատասիրական ոգով, իշխում է մի գորեղ զգացում, որի հուրը, թափը եւ ուժգնութիւնը ընթերցողին մղում է դէպի «գերագոյն գոհողութիւն», դէպի աներեր հաւատքը յաղթանակի:

Բաւական է բանաստեղծի բազում գրուածներից միայն մէկը, օրինակ «Արարատին» վերնագրով հրաշունչ քերթուածը կարդալ՝ համոզուելու համար՝ որ իմ վերոյիշեալ բնորոշումները միանգամայն տեղին են եւ արդարացի:

Այլ եւս չ'շարունակեմք: Այսօրեայ բաւական է բանաստեղծ, վերջապէս ընկեր Վահանի, իմ հոգեհարազատ գաղափարակցի «Հոգեհատորիկը» հռչակելու որպէս գեղարուեստական յաջող մի գործ, որ պատիւ է բերում թէ՛ իրեն, եւ թէ՛ Հնչակեան հրատարակութեանց:

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

CHAMBERLAIN

Փիբէիս հետ , կեանքի ծաղկահասակ
շրջանին

ՄՐՏԱԶՕՆ

Տիկնոջս, Առաքինի Փիբէիս

Յիշատակին

(ծնած Նորհատեան Գերդաստանէն)

ապրած

1892-էն 1949

ՆՈՐ ԴԱՐԱԳԼՈՒԽ

Նուէր խորհրդային Հայաստանին

Արշալոյսի վարդերով լեռներն ահա կը վառին,
Առաւօտն իր հեղեղով վար կը հոսի երկնքէն,
Աշխարհն ալիւս վերջ դուռ սարսրութիւն խաւարին,
Նոր կեանքի մը բուրումներ մթնոլորտը կը խնկեն:

Ոտքի կանգնէ իմ ընկեր . . . սոցիալիզմի դարն է աս,
Ովկիանոս մը մարդկային կ'ուռի, կ'նվիր՝ դուրսն արդէն,
Փառատօն է հռչակած երկրագնաւի ամէն մաս,
Բոնութիւնն է սատակած, մարդն ազատած կեղծ մարդէն:

Ձրկանք չկա՛յ ասկէ վերջ, կը փայլի՛ արեւ մը նոր,
Որ լուսաւիւռ թեւերով կ'առաջանայ ամէն դէ,
Խայտանք կուտայ սրտերուն, հոգիներուն վերաւոր,
Կ'օծէ շողով, ժպտով նոյն իսկ խորքերն անդունդի . . .

Վերածնութեան երգերով կը զզրդան, կը թնդան,
Բոլո՛ր յարկերն ու վայրերն երէկ դարձած գերեզման,
Աւետարեր զօդանջներն ամէն մէկ զանգակատան,
Կը տարածուին, կ'արշաւեն հորիզոններն անսահման:

Քաղաքներէն, գիւղերէն կենդանութիւն կը հոսի,
Եւ դաշտերէն մեղր ու կաթ, գետերէն ալ աղամանդ,
Սոցիալիզմի կարգն արդար բարձրաբարբառ կը խօսի,
Որուն ցանկաց դարերով մարդն ընչազուրկ ու հիւանդ . . .

Արշալոյսի վարդերով լեռներն ահա կը վառին,
Առաւօտն իր հեղեղով վար կը հոսի երկնքէն.
Ոտքի՛ կանգնէ իմ ընկեր, լոյսը յաղթեց խաւարին,
Պարծա՛նք բերենք նոր կեանքին աշխատանքով երկրաշէն:

ՆԵՐՐՈՂ « ՀՆՁԱԿ » ԻՆ

Նուէր՝ Ընկ. Բ. Վարազդատին

Հայաստանի հորիզոնին՝ բոցավառ,
Դուն արշալոյսն եղար « Հնչակ » առաջին,
Պատառելով գիշերուան քողն այն խաւար,
Որ չըջանն էր գերի հայուն հառաչին . . . :

Նիզակներովն ազատութեան՝ ոսկեհոս,
Արեգակին զարդարուեցար, փայլեցար,
Եւ ճաճանչներդ կայծակի պէս հոն եւ հոս,
Մռայլութեան կուրծքին զարկիր անդադար . . . :

Զարբաստիկ փոթորիկներ ու ամպեր,
Գոռումներով, ո՛վ արշալոյս, ո՛վ « Հնչակ »,
Սպառնացան միշտ ջնջել քեզ անհամբեր . . .
Բա՛յց, կատարած էիր արդէն գերդ համակ . . . :

Արիւնախանձ բռնութիւններն անօգուտ,
Անցան, քանզի, քե՛զ սիրեցին, երգեցին,
Կախաղանի կատարներէն իսկ անգութ,
Ազատատենչ հայորդիներ միթածին . . . :

Կեցցե՛ս « Հնչակ », կեցի՛ր հպարտ, բացձաւատ,
Դիտէ՛, հրճուէ՛ իբրեւ պաշտպան մ՛հարազատ.
Ա՛մբողջ հայ ազգն, որ իտիալդ անարատ,
Այսօ՛ր ճանչցած, կ'ուղէ ապրիլ յար ազատ . . . :

Ընկեր Բ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ, իր իսկական անունով
ՅԱԿՈԲ ԹԻԻՐԱՊԵԱՆ, Հնչակեան վերին դեկա-
վարներէն, կարող պատմագէտ եւ տաղանդա-
ւոր խմբագիր ու հրատարակիչ:

Ընկեր Ալեքսանդր Տէր Վարդանեան, Պարսկաստանի Ատրպատական նահանգի վանառաշահ Մարաղա քաղաքից, նեմարանաւարտ 1901 թուից, նշանաւոր Հնչակեան գործիչ, յանդուգն հրապարակագիր եւ պերճախօս ու ժողովրդամուէր 50-ամեայ ուսուցչապետ, որ գրած է «Հոգեհատորիկ» իս Յառաջաբանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՍ

Նուէր՝ Ընկ. Ալեքսանդր Տէր Վարդանեանին

Պապա՛կն ունիմ ես, Հայաստան,
Ակերուդ սառ, աղանակուռ,
Արձանացած սուրբ լեռներուդ,
Կարօ՛տն ունիմ հոգեհարսուռ:

Հեղաղարկաջ վառկներուդ,
Դեռ արձագա՛նդն ունիմ անուշ,
Խնկանուէր պարտէզներուդ,
Խորա՛նն ունիմ պատած մշուշ:

Մեղրաթալիտ լճակներուդ,
Պատկե՛րն ունիմ չղանկաբ,
Մշտաղուարթ մարմանդներուդ,
Տաղե՛րն ունիմ յուզումնաշար:

Տարւա՛նքն ունիմ այգիներուդ,
Ստինքներուն վառ, գինեհոս,
Հաւա՛տքն ունիմ վե՛հ վանքերուդ,
Պայքարներու պատգամախօս:

Գեղածիծաղ դիւղակներուդ,
Ունիմ ոգի՛ն Հայ հարազատ,
Արեւաչէն արօտներուդ,
Հին մեղեդի՛ս ունիմ ազատ:

Խաչելութեանդ, աւերներուդ,
Կսկի՛ծն ունիմ, վէ՛րքը թաքուն,
Բողո՛քն ունիմ մեծադայրոյթ,
Վրէ՛ժն արդար, սրբազնագոյն:

Նուէր՝ «Արարատ» Օրաթերթին

Խորհրդանիշ հայրենի, ա՛նպարտելի Արարատ,
 Քե՛ղ սիրեցինք դարերով, սիրո՞ւմ մը բոց, անարատ,
 Ազատութեան ծարաւով եւ ոսկեղէն երազով,
 Քե՛ղ երգեցինք, սաշտեցինք, քեզմէ հեռուն կամ քու քով:
 Ճամբուն վրայ մեր երկար խաչելութեան, արիւնի,
 Դուն մեր միակ յո՛յսն եղար, երբ կ'ըսէին, թէ — չունի,
 — բայեան բաժին ապրելու, հողին մէջ իր մայրենի—,
 Մարդակերներ անանուն, ոռնոցներով վայրենի . . . :
 Քե՛ղ յառեցինք աչքերնիս, ո՛վ պանծալի Արարատ,
 Հողեղմայլ յիշեցինք, թէ վեր բռնած քու ճակատ,
 Դարէ ի դար փշրեցիր, կանգնած անխախտ, անվեհեր,
 Վերագ խուժող բլրաւոր փոթորիկներ ու շանթեր:
 Եւ ճշգեցինք քայլերնիս, վճի՛ռ տունք վերջապէս,
 Գոյամարտի սուրբ ուխտով ըմբոստութեամբ դալ հանդէս,
 Ահա հնչեց դերագոյն զոհողութեան մեծ վայրկեան,
 Քաշեցինք իր պատեանէն պայքարի սուրն Հնչակեան:
 Շողա՛ց սուրին հեռ իսկոյն, մեր նոր կեանքի արշալոյս,
 Ազատութեան հրդեհով, մո՛ւթ եւ մրո՛ւր տուն խոյս,
 Բռնապետներ սոսկացին երբ որ տեսան թէ բայեան,
 Կրնա՛յ կռուիլ ու զարնել, հարթել ճամբան յաղթութեան:
 Մեր յաղթութեան, յարութեան, վարած դատին դէմ ար—
 դար,

Դաւեր յայտնի ու գաղանի յաջորդեցին անդադար.
 Սօցիալիզմով հողեղբահ, չունեցանք ո՛չ մէկ նահանջ,
 Մինչեւ որ Հայ պետութեամբ պատկուեցաւ մեր պահանջ:
 Անյաճ բովէն տանջանքի, պայքարի նոր սերունդ մենք,
 Բի՛ւր հազարով քու կողքիդ, այսօր հպարտ կանգնած ենք.
 Բի՛ւր հազարով հեռուէն, հուր կարօտով յորդառատ,
 Հայրենաշունչ սուրբ կանչիդ, կ'սպասենք դե՛հ Արարատ:

Քանի՛ մարդկութեան վէրքը դարաւոր,
 Չըկայ դարմանող բժիշկ, առաջնորդ,
 Քանի՛ դարձեր է մարդը մարդուն խորթ,
 Ուրիշ կը ծագի չարի՛ք ամէն օր.
 Քաղաքակրթութիւն չի՛ կրնար ըլլալ:

Քանի՛ գերին է մարդը դրամին,
 Եւ անկումին իր եղբօր անտարբեր,
 Քանի՛ րոնտ թիւն ոճիր ու աւեր,
 Չեն չքացեր ու դարձեր անմարմին,
 Քաղաքակրթութիւն չի՛ կրնար ըլլալ:

Քանի՛ դոյութիւն ունին բանտ, աքսոր,
 Կառավիշատ բռնոր, կախաղան խոժոռ,
 Եւ ելեկտրական մահարո՛յր աթոռ,
 Խլող մարդկային զոհեր մինչ այսօր,
 Քաղաքակրթութիւն չի՛ կրնար ըլլալ:

Քանի՛ չէ այրած, ընդմիշտ մոխրացած,
 Յեղափոխութեան ու պատերազմի,
 Որո՞մը, մէջէն մարդկային կազմի,
 Մարդի՛կ ու տունե՛ր կը գլճրին ցա՛ծ.
 Քաղաքակրթութիւն չի՛ կրնար ըլլալ:

Չէ՛, ո՛չ ելեկտրիկն եւ ո՛չ ալ շողին,
 Ո՛չ դիտութիւնն ու զանազան գիւտեր,
 Յանկալի՛ օրը . . . շաւետեցին դեռ . . .
 Երբ տաշե՛նք, յղկե՛նք մարդուն սիրտն, հողին . . .
 Քաղաքակրթութիւն չո՛ւտ կրնայ ըլլալ:

Ո՛Վ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Ո՛վ հայրենիք նուիրական,
Ոտնահարուած բրտօրէն,
Յարութիւնով մե՛ծ, ի՛րական,
Ողջո՛յն կուտաս դուն նորէն:

Կարմիր դրօշն է քեզ համար,
Սորհրդանիշ ու օրէնք.
Աշխատութիւն ու Գաղափար,
Քեզ հաւատք են, յոյս, լոյս, զէնք:

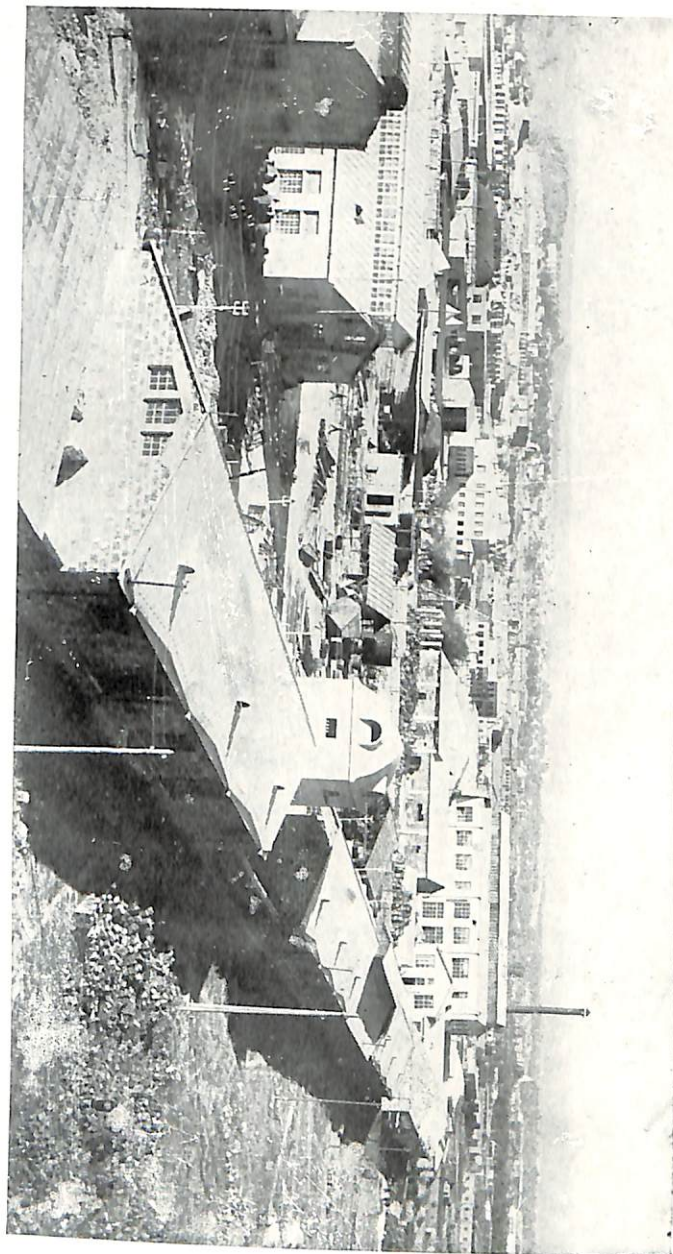
Քալէ՛, ճամբէդ ո՛հ մի՛ շեղիր,
Դու հայրենիք թանկագին,
Ներշնչարանն ու սէրն եղիր,
Գործաւորին, մշակին:

Ծաղկէ՛, ծաղկէ՛, եւ բարձրացիր,
Մ՛ըլլար բնաւ շահաստան.
Ձաւակներդ հո՛ս հո՛ն ցանուցիր,
Կանչէ՛, ձայնով մայրական:

Ո՛վ հայրենիք, իմ Հայաստան,
Սօցիալիզմի, մարդկութեան,
Տիպա՛րն ես դու, զարդն աննման,
Կեցցե՛ս, կեցցես յաւիտեան:

50644-65-
(384-59/

Երեւան՝ Հայաստանի Մայրաքաղաքը

ԿԱՐՈՏՆԵՐ

Ինձի՛ տուէ՛ք, տուէ՛ք հեղ մ'ալ,
Իմ հայրենի հո՛ղն հարազատ,
Եւ աղերէն անոր գուլալ,
Պատըրաստուած կաթն անարատ:

Ինձի՛ տուէ՛ք, տուէ՛ք նորէն,
Իմ պաշտած վեհ լեռնե՛րը սուրբ,
Եւ համբո՛յր մը ուժգնօրէն,
Մեր գետերու չըրթերէն նուրբ:

Ինձի՛ տուէ՛ք, տուէ՛ք կրկին,
Ծաղկաժպիտ մեր դաշտե՛րն հին,
Այգիներու պերճ, թանկագին,
Ողկոյցնե՛րն ու կաթմի՛ր գինին:

Ինձի՛ տուէ՛ք կեանքս երէկի,
Պապենական տունի՛ս ճամբան,
Տուէ՛ք, հոգիս ո՛հ կը մըրկի,
Մօրս անուշիկ սէ՛րն անեման:

Ինձի՛ տուէ՛ք, տուէ՛ք հեղ մ'ալ,
Իմ հայրենի հո՛ղն հարազատ,
Տուէ՛ք անոր հա՛ցը հէլալ,
Օտար երկրէն ընդմիջտ ազատ:

ԴԱՐԵՐՈՒ ՊԱՅՔԱՐԷՆ ՎԵՐՋ

Պողպատն ուղղեցին կուրծքիդ, Հայաստան,
Որպէս զի տոկուն կեանքիդ մերջ մը տան,
Դուն չինկա՞ր սակայն, դարերն են վկայ.
Մետադն է մաշած պայքարէն հսկայ . . . :

Դժուրքէն բերուած բոցով, Հայաստան,
Հրդէհ նեանցին քու ամէն մէկ տան.
Կրակին մէջէն քալեցիր երկա՞ր . . .
Բայց, ճգմեցիր զայն, եւ բնաւ չինկար . . . :

Արեան հեղեղին մէջ քեզ, Հայաստան,
Խեղդել ուղեցին, ձգել անկենդան.
Արիւնն ալ սակայն, քեզ եզաւ սնուեղ . . .
Տուիր նոր-Աղսա մեր կեանքին ծնունդ . . . :

×

Յաղթական քայլով այսօր, Հայաստան,
Յառա՞ջ կ'ընթանաւ գէտի տղապան.
Սո՛ւրբ աշխատանքի երգերուդ հազար,
Արձազանդ կուտան քաղաք, գիւղ, դաշտ, սար . . . :

Ողջո՞յն նոր կեանքիդ, մա՞յր իմ Հայաստան,
Մեր սիրտն ու հոգին քեզմով կը խայտան,
Թո՛ղ փայլի արեւդ Արարտաէն յար,
Ոսկի, աղամանդ մաղէ դարէ դար . . . :

ԻՆՉՈ՞Ւ . . .

Նուէր՝ Մեր Նոր Սերունդին

Ես կը սիրեմ մեր վե՛հ լեզուն,
Եւ ինչո՞ւ չը պիտի սիրեմ.
Երբ ինձ երգեց ոգուով լեցուն,
Հայ վէրքերն ու երգերն վսեմ . . . :

Ես կը սիրեմ մեր կրօնն հին,
Եւ ինչո՞ւ չը պիտի սիրեմ.
Երբ զիս կեցուց Հայ երէկին,
Ապրումներուն հետ դիմաց դէմ . . . :

Ես կը պաշտեմ մեր հողը սուրբ,
Եւ ինչո՞ւ չը պիտի պաշտեմ.
Երբ ինձ ցցուց խօսուն ու նուրբ,
Հայ նշխարներն մարտադաշտէն . . . :

Ես կը պաշտեմ մեր ազգը մե՛ծ,
Եւ ինչո՞ւ չը պիտի պաշտեմ.
Երբ անդունդներ կախեց, ճգմեց,
Երաւ կեանքի թատերաբեմ . . . :

ԱԶՔԸ, ԱԼ ԻՆՉ ՈՒՆԻ

Աչքը միտ' յն հայտածք չունի,
Երբեմն անկէ մեղքանման,
Սէրեր ծորին, լոյսեր տեղան,
Աչքը միտ' յն հայտածք չունի:

Աչքը միտ' յնարցունք չունի,
Հողիններու խռովարար,
Ամպեր ունի, չանթեր հազար,
Աչքը միտ' յն արցունք չունի:

ԱԶՔԵՐԸ

Աչքերն երբ որ կ'արտասուեն,
Ճակտէն ամպոտ լեռներու,
Իջնող ակեր են երկու:

Աչքերն երբ որ կը ժպտին,
Դաշտին դերկը լուսաշող,
Երկու լիճեր են փայլող:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԵՅՈՒՆ

Նուէր՝ Ազգերու Միութեան

Մա'րդ թող չի լայ աշխարհի մէջ,
Թող չի տեսնուի եւ ո'չ մէկ տուն,
Թշուառացած եւ լուսաչէջ . . .
Խաղաղութի՛ւն ամենեցուն:

Ա'լ թող չառեն աղբերն իրար,
Եղբայրական սիրով օծուն,
Ջնջեն ողին կործանարար . . .
Խաղաղութի՛ւն ամենեցուն:

Փոթորիկն՝ ա'լ թող դադարի,
Թո'ղ չի տեղան կարկուտ ու ձիւն . . .
Տալով սարսուռ ամէն տարի . . .
Խաղաղութի՛ւն ամենեցուն:

Եւ իր հայտածքն աշխարհ համա'յն,
Թո'ղ դարձնէ յոյսով լեցուն,
Աշխատանքին արդար միտ'յն . . .
Խաղաղութի՛ւն ամենեցուն:

Բա'յ, աշխատանք թեւերդ ազատ,
Ստինքներէդ աղնուստուն,
Կաթդ ու մեղրըդ տուր հարազատ . . .
Խաղաղութի՛ւն ամենեցուն:

Սնո'ւնդ տուր միշտ, տո'ւր լոյս ու կեանք,
Արեւական կուրծքէդ ժպտուն,
Ո'վ դիցուհի, ո'վ աշխատանք,
Տուր նոր դրախտ մ'ամենեցուն . . . :

Ո՛վ դու գիշեր աստղերով լի,
Ըսէ՛, ի՞նչ կը խորհիս միթէ՛,
Որ չչուէ մըն ալ լսելի,
Ձեռ ըներ դուն . . . ա՛հ, ո՞վ գիթէ՛ . . .
Կ՛ունենդրես արգեօ՛ք միշտ դուն,
Ողբին, կոծին, հառաչանքին,
Հէքին, որբին անքուն, անտուն,
Կ՛ունենդրե՞ս կամ տրամագին . . .
Մահամերձի մը թախծալի,
Վերջին խօսքին ու վանկերուն.
Ո՛վ դու գիշեր սարսուռով լի,
Ի՞նչ է այս քու խոր լռութիւն . . .
Ինչո՞ւ ձայն չես հաներ երբէք,
Ո՛վ դու գիշեր գաղտնիքով լի.
Իմ ալ գաղտնիքս ա՛ռ, յուսաբեկ,
Սիրաս, հուր հոգւոյս մէջ կը հալի . . .

Նուէր Երաժշտագէտ Ա. Պատմագրեանին

Եկա՛ւ, եկա՛ւ, դարունն եկաւ,
Մայր բնութեան դուստրն Արթիւտ,
Իր կարօտովն այրող, ծարա՛ւ,
Հոգիներուն տուաւ հանգիստ:

Գարունն եկա՛ւ, Արթիւտն եկաւ,
Նախշուն լաթով, զմրուխտ զարդով,
Ո՛ղջոյններով սրտագրաւ,
Բերաւ նոր կեանք, սէր ու կորով:

Լուսոյ ճախատն եթերին թուխ,
Լոգուց, մաքրեց լեռ, դաշտ, հովիտ,
Աստղ, ակերէն բիւր, երկնարուխ,
Մաղեց, ցանեց լոյս ու ժպիտ:

Հարսի, փեսի պսակ չքեղ,
Շինեց լուսնին ու արեգին.
Ցցուց անոնց վառ, դունագեղ,
Ծրածանէ մատնին անգին:

Վերցուց քողը լուսնին զուարթ,
Որ հարսի պէս իր կիսարաց,
Դէմքէն նայուածք մ՛ուղղեց կախարդ,
Գտաւ արեգն երբ իր զիմաց:

Փռեց թաւիչ գորգը մարգին,
Հիւրընկալեց մէն մի էակ,
Մայր դառնուկ մը մեղմագին,
Գրկեց, զգուց համբոյրով տաք:

Մունջ գեաներուն, ասուններուն,
Լեզու տուաւ քաղցրաբարբառ,
Որոնց երգին տակ թրթռուն,
Արծաթ ձուկեր բռնեցին պար:

Նոր օթեան տուաւ անտուն,
Եւ գաղթական թռչուններուն,
Ծառներուն մէջ չէն հաստատուն,
Մեղեգիով լի օրն ի բուն:

Մեղուն մղեց ներս՝ հոն ու հոս,
Ծաղիկներու բաժակէն բաց,
Ստինքներուն մօտ մեղրահոս,
Մետաքսներու ետին պահուած:

Գարունն եկա՛ւ, աշխարհ ամբողջ,
Օրհնութեամբ լի, ո՛հ կը ցնծայ,
Եւ ամէն ոք մեռած կամ ողջ,
Կ'առնէ առատ բաժին մ'ընծայ . . . :

ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԸ

Ծաղկահասակ Ղնչակեան Կայծիկներուն

Կեանքի արշալոյսն ունի վերջալոյս,
Որորանն իր դէմ ունի գերեզման,
Կ'անցնին մեր օրեր փայլակի նման,
Արագ, եւ մեղմէ յաւէտ կուտան խոյս:

Մեր կեանքն անարժէք կեանք մը չէ սակայն,
Եւ ո՛չ ալ անշուք ու խմստէ զուրկ,
Երբ սրտա՛նց կուտանք մեծ գործերու տուրք,
Ըլլա՛յ նիւթական կամ բարոյական:

Երբ լա՛ւ կը ճանչնանք կեանքը իրական,
Եւ կ'ապրինք կեանք մը տիպա՛ր ու գիտակ,
Մի՛շտ ջանք թափելով մարդու պէս չիտակ,
Որ ուրիշներն ալ մեր ճամբուն մէջ դան:

Մանկութեան դրախտ մ'ունեցանք մենք թանկ,
Ունինք բնութեան պարզեւններն առատ,
Ծա՛ղիկիւ շրջան մ'ունինք հարազատ,
Երբ սիրոյ կանչին արձագանդ կուտանք:

Կեանքը կարճ է, բայց, օ՛ր մ'իսկ ապրիլ լաւ,
Ունի դարերու արժէք ու կշիռ,
Հեռի՛ ճամբայէն գեղիս ու արբշիռ,
ԱՊՐԻԼ ԳԻՏՆԱՆՔ . . . ա՛յդ է կեանքն իրաւ . . . :

Տիկնոջս Մահուան Տարեկցին Առթիւ

Օր մ'ախտեցինք քեզի հետ,
Խարո՛ղիով մը հողեկան,
Զիրար սիրել մի՛շտ, յաւէ՛տ,
Աստղե՛րն եզան մեր վկան . . . :

Մեր հայրենի գետն արթուն,
Լսե՛ց մեր ուխտն տեղին, մեծ,
Երբ չէր բմալած արին, թոյն.
Ծփծփալով ծա՛փ ծափեց . . . :

Ճոռուղ թռչնիկ մը մեր գէմ,
Բոյնէն սիրով լուսաւոր,
Ուռենի մը ըրած բեմ,
Տուաւ կեանքի գասեր նոր . . . :

Ծաղիկներու թարմ խունկով,
Գինով սիւք մ'ալ մեղմաքայլ,
Շէնցուց շունչով մ'անուշ գով,
Մեր տրամա՛ն հողեղմայլ . . . :

× ** ×

Ո՛չ հայրենիք կայ այսօր,
Ո՛չ մեր վայելքն իր մօտ, քով,
Շատո՛նց թաղուեր են դաշտ, ձոր,
Աւերակի պատանքով . . . :

Աւերներէն՝ խեղդո՛ւկ, ցա՛ծ,
Զայնով կ'անցնի գետն հին, չէ՛ն,

Թռչուն, ուռի մոխրացած,
Սի՛ւքը, սուգի փոխեր են . . . :

Քանդող ձեռքեր վա՛տ մարդուն,
Լո՛կ աստղերուն չը հասան,
Ա՛լ անոնց մօտ ես եւ դուն,
Վայլենք մե՛ր սէրն անսասան . . . :

Երթա՛նք մօտն այդ աստղերուն,
Հո՛ն, թող թռչին, երթան, գան,
Մե՛ր հողինք սիրասուն,
Հո՛ն է, հո՛ն մեր աղաղան . . . :

× ** ×

Երէկի մեր մեղեդին,
Ա՛յս էր, ա՛յս, բայց, քու հողի՛ն,
Շո՛ւտ թաւ աստղերու դին,
Քե՛զ կը փնտռեմ կաթոգին . . . :

ՅՈՅՍԻ ԾԱԳՈՒՄԸ

Յոյսը նորէն կը ծագի,
Իրրեւ արեւ մէջն հողույս,
Արագութեամբ կայծակի,
Վիշտերս ահա կուտան խոյս . . . :

Ա՛հ, ծագէ՛ յոյս, արե՛ւ յոյս,
Բարձրացի՛ր շուտ ետեւէն,
Ոսկեսարին սրտիս՝ լո՛յս,
Ցանէ՛ հոն, լո՛յս հրեղէն.

Նեաէ՛ հազար ցուք ու շող,
Նեաէ՛ մտքիս խռովայոյզ,
Նեաէ՛ կեանքիս սա մաշող,
Լո՛յս տուր, լո՛յս տուր, արե՛ւ յոյս . . .

Գլուխդ միշտ վե՛ր բռնէ դուն,
Այս երկրէն, մի՛շտ վեր՝ կ'ըսեմ.
Դիտէ՛ ամէն ինչ որ մարդուն,
Գաղափար մը կուտայ վսեմ . . . :

Գլուխդ միշտ վե՛ր բռնէ, վե՛ր,
Ամպերէն ու կայծակներէն,
Անդի՛ն նետէ քու ակնարկներ,
Ու միշտ դա՛ս մ'առ անոնց խորէն . . . :

Գլուխդ մի ծուր երբէք,
Դէպի դարձար, հողին կ'ըսեմ.
Թէպէտ ինկած դու սրտաբէկ . . .
Աստղերէն ու անոնց լոյսէն,

Անցի՛ր, անցի՛ր նոյնիսկ անդին,
Գլուխդ վե՛ր բռնէ՝ կ'ըսեմ,
Եւ պիտ' դանեա ցաւի բանալին,
Մէջն սփռաւնք մ'ահա վսեմ . . . :

Գլուխդ միշտ վե՛ր բռնէ դուն,
Դառն աշխարհէն, մի՛շտ վեր՝ կ'ըսեմ,
Դիտէ ամէն ինչ որ մարդուն,
Կուտայ նոր ուժ եւ ո՛ւշ վսեմ . . . :

Բաժանումի բաժակէն . . .
Բո՛ց հոսեցաւ մէջն հողւոյս,
Եւ խլուած կեանքս իր ակէն,
Առում'ի մ'եղաւ մըրկայոյդ:

Տարածուեցաւ իմ՝ դիմաց,
Օտարութեան ծո՛ւղն անյոյս . . .
Իր երախով մշտաբաց,
Համայնակո՛ւլ, խորասուզ:

Ալ չը տեսայ ոսկեվառ,
Իմ հայրենի արշալոյս.
Երազներս ալ վե՛հ, պայծառ,
Խաւարեցա՛ն, տուին խոյս:

Արահեա՛ն արահեա,
Իբրեւ առկա՛յժ խրախոյս,
Քալեց պատկերն ինծի հեա . . .
Իմ ամէն մէկ սիրելոյս:

Բա՛ց, հայրենիք՝ քու ճամբան,
Շո՛ղ արձակէ օրերուն . . .
Տարաշխարհն է ինձ դամբան,
Տո՛ւր յարութիւն մ'հրաշալոյս . . . :

Այսօր հե՛ղ մ'ալ երկինքէն, Խորհրդայի՛ն Հայաստան,
Շողաց արեւն ոսկեղէն ճաճանչներով քու վերեւ,
Ամէ՛ն էակ, ամէ՛ն ինչ իր թեւերուն մէջ տիտան,
Առաւ ,գրկեց, համբուրեց, նո՛ր յնիսկ աշնան չոր տերեւ:

Երկնասլաց բարձունքներն, անդունդներն իսկ անթափանց,
Մէն մի ախ, յիճ ու դաշտ առին տեսք մը ժպտալառ,
Ողջունեցին փառասածնն . . . արեւին հետ վեհապանծ,
Որ վկան է մշտական մեր օրերուն սեւ . . . պայծառ . . . :

Շողով, ցօղով, մրմունջով մասնակցեցան գիւթիչ, պերճ,
Երեւանի եւ բոլոր երիտասարդ ու կայտառ,
Քաղաքներու, գիւղերու հեղեղայորդ եւ անվերջ,
Հուռա՛ններուն, ցոյցերո՛ւն մեծագորդ, խանդավառ:

Հազա՛ր համբոյր ու դգուանք մեր Հայրենի աշխարհէն,
Քաղած, արեւն հակեցաւ չո՛ւտ սփիւռքի Հայուն դին.
Ձա՛յն ալ դգուեց, միացուց, թեւերուն մէջ ոսկեղէն,
Հայաստանն ու Հայ գաղութն տարանջատ մայրն ու որդին:

Սէ՛րն արծարծեց, նորոգեց, անոնց սրտին, հոգւոյն մէջ,
Տարիներով անթեղուած, տարիներով մոխրին տակ.
Իր հուրէն հո՛ւր, ուժէն ո՛ւժ, լոյսէն տուաւ լո՛յս մ'անչէջ.
Ուխտե՛լ տուաւ միշտ քալել ցուցմութներով սիրոյ տաք:

Այսօր հե՛ղ մ'ալ երկինքէն, Խորհրդայի՛ն Հայաստան,
Շողաց արեւն ոսկեղէն ճաճանչներով մեր վերեւ . . .
Կը մաղթենք, որ կարօտովն իր սուրբ հողին ու իր տան,
Տոչորուող Հայն ե՛տ դառնայ . . . չըլլայ աշնան չոր տերեւ:

Այն օրէն աստի, երբ որ ես ինկայ,
Պանդուխտ հեռաւոր այս ափին վերան,
Վշտալիտ կեանքով մ'իմ սրտիս խորան,
Փճացաւ, անցաւ ո՛վ իմ լուսինկայ:

Անցեալի կեանքէս ժպտա մ'ալ չի կայ,
Կը մխալ միայն իմ սա կուրծքիս տակ,
Անթեղուած սրտէս, անոր յիշատակ,
Ի՞նչ բաղդ բերաւ զիս հո՛ս վեհ լուսինկայ:

Հովիկը թեթեւ կ'երթայ ու կուգայ,
Սա բլրին մօտէն՝ ո՛ւր հանդչիլ կ'ուղեմ,
Բայց իմ բաղդըս բիրտ ու փոթորկաղէն,
Հանգիստ չի տար ինձ, սի՛րուն լուսինկայ:

Եւ սաղայն բաղդս, ահ, ներկայ, ապագայ,
Ի՞նչ ալ որ ըլլայ, վառ ցաւ մը ունիմ,
Քեզի յանձնելի, ցաւն այն անունին,
Որ կը կոչուի «Հայ», պայծառ լուսինկայ:

«Հայեր շարունակ անխնայ ինկան,
«Կ'իյնան դեռ . . . անոնց աղաղակներ լուռ,
«Սեւ անդունդներէն դարերու տխուր,
«Կ'ըսեն չի օգնեց մեզ այդ լուսինկան» . . . :

Երբ որ դուն անցնիս սարէն մօտակայ,
Հեռանա՛ս, ճեղքես լեռներ ու ծովեր,
Անդնդաթաւալ ալիքներ գէտ վեր,
Փայլելով քեզի նային լուսինկայ:

Անոնց մոնչող ալիքներն հսկայ,
Ո՛հ խառնէ՛ հայու ցաւին, քու հետ տար,
Շաղուէ ամպերով կատղած, շանթաւառ,
Պաշտպանէ Հայր, ով մեծ լուսինկայ:

Զի լսիլ մոնչող ալիքներն հսկայ,
Ամպերն ու շանթեր բացատրել կրնան,
Հայուն, ցաւն ու աշղ ցաւուն աննրման,
Վրբէժը լուծել, վսեմ՝ Լուսինկայ:

ԼՔՈՒՄԻ ԵՐԳՍ

Ընկ. Ա. Ճէվիզի

Կը ծակծկէ շամփուրի պէս,
Սէրը սրտիկս գիւրազգաց,
Ու խորհուրդներ լքումի վէս,
Կը նետեն խորքն հոգւոյս՝ շանթ, կա՛յծ:

Հին, յոյսերէս մէկ հատի՛կ մ'ալ,
Չէ՛, չի մնաց, հի՛ն ժամերէս,
Վայրկեան մըն ալ չի դար ցնծալ,
Աշխարհ դարձուց գէն իր երես:

Ներսրս կ'ողբան մրրիկներ,
Կեանքիս առուակն հառաչադին,
Հեծկրտալով կ'ուշանայ դեռ,
Մօտի՛րլ գոնէ մահուան ծովին . . . :

ԲԱԺԱՆՈՒՄԻ ՍԱՐՍՈՒՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋԷՆ

Բաժանումի գիշերուան մէջ առաջին,
Ժպիտի ա'սող մ'իսկ չը ցոլաց խորն հոգւոյս,
Ու սարսուռներ մ'լացած իմ հառաչին,
Յոյց տուին ինձ ճանապարհ մը մութ, անյոյս:

Վերյիշումի ճանապարհն էր աշղ անվերջ,
Ուրկէ տեսայ նայուածք մ'յուզիչ, սիրադին,
Որ կը պատմէր իտիալներուս այնքան պերճ,
Փլուզումը մէջ խաւարին, արցունքին:

Սրտհատորիս նայուածքն էր այն բոցավառ,
Միակ լոյսը գիշերուան մէջ վրդովիչ,
Աւաղ սակայն ցուրտ բաժանումն ու խաւար,
Գերեզմանի եզրը տարին ամէն ինչ . . . :

Տարիներու ընթացքին մէջ դառնօրէն,
Սպասեցի զուր իմ դարձի վայրկեանին . . .
Դժբաղդ ցեղիս ճակատագիրն անօրէն,
Նոր վէրք բացաւ իմ վէրքերուս վրան հին:

Ու կը սոսկամ, ո՛հ կը ցնցուիմ ես այսօր,
Յիշելով թէ ո՛չ սրտահատոր, ո՛չ լոյս կայ,
Հայրենիքիս մէջ ամայի, վերաւոր,
Ոտնակոխուած հրէշներէն անզգայ:

Եւ սակայն կեանքն այսքան դառն չի մնար,
Անձրեւէն վերջ, գեղեցիկ օդ մը կուգայ.
Վրիժաժարաւ հա՛յն ալ կ'առնէ իր արդար,
Դատին հաշիւն, աշխարհն ըլլայ թող վկայ . . . :

Ես դիտեցի ոսկեցնցուղ,
Առաւօտ մը, դաշտին մէջ պերճ,
Ուր երամով ծիծառ, ճնճուղ,
Կը ցնծային պարով մ'անալերջ:

Ալեծածան գետակն անդին,
Իր եղերքէն ծափ կը ծափէր,
Յրցքնելով ցօղեր անդին,
Ծաղիկներուն մօտ խնկարեր:

Եւ դրացի ծործորներէն,
Դուրս կ'արձակուէր զուարթութիւն,
Մինչ մարմանդին մէջ մեղմօրէն,
Կը լսցնէր դառն իր մայրին:

Եւ գիւղացին դարուն, ամառ,
Հո'ն էր ամբողջ ընտանիքով.
Ուր չինարար ջանքով մ'յամառ,
Կ'ուզէր ապրիլ բնութեան քով:

× * * ×

Ես դիտեցի ոսկեցնցուղ,
Առաւօտ մը, հայ դաշտին մէջ,
Ուրիկէ այսօր մնաց, ա'հ սուղ,
Յիշատակ մը միայն անշէջ . . . :

Հողի'ս կը խշխշայ . . . աշնա՛ն տերեւիկ,
Իմ քովէս անցնելով, այգւէս,
Դու ո'ւր կ'երթաս, ո'ւր կը հեռանաս,
Հէ՛ք տերեւիկ, ուրե՛ր կը թափառիս,
Վարդեր ու բոյրեր, թռչուններ ու երգեր,
Կորսնցնելէ վերջ,
Ա՛հ, ուրե՛ր կը թափառիս,
Ըսէ՛, տերեւի՛կ:
Խլուած լեռներու զուարթ շրթներէն,
Ինկած ձորէ ձոր, դաշտէ դաշտ,
Ծեծուելով ժայռերուն, քարերուն,
Ուրե՛ր կը թափառիս, ըսէ՛, տերեւի՛կ,
Ո'ւր, ո'ւր պիտի հանգչիս,
Ո'ւր պիտի առնես քիչ մը հանգիստ,
Ուրե՛ր կը թափառիս, ըսէ՛, ըսէ՛, տերեւի՛կ:
Իմ հողի'ս պէս դո՛ւն ալ կը խշխշաս,
Ուրե՛ր, այս ուրե՛ր կը թափառիս,
Ըսէ՛, ըսէ՛, տերեւի՛կ,
Կատաղած հովերուն դու եղած ընկեր,
Ահ մա՞հը կը փնտրուես,
Մեռնի՛լ կ'երթաս . . .
Ուրե՛ր կը թափառիս,
Ըսէ՛, տերեւիկ:
Իմ ու իմ ցեղիս դժնդակ կեանքին,
Հարազատ պատկեր, աշնա՛ն տերեւիկ,
Ո'հ, մի՛ հեռանար, չէ՛, մի՛ թափառիր,
Եկո՛ւր, քեզ սենեակիս դարդն ընեմ անդին,
Խնդութեան ծոցէն խլուած, թափառիկ,
Բախտակից ընկերն ես դու իմ ու իմ ցեղին,

Ե՛տ դարձիր, Է՛տ, Է՛տ,
 Սիրուն տերեւիկ, աչնա՛ն տերեւիկ:
 Մեր կեանքի պատկեր, վեհ յիշատակներ,
 Պատմենք իրարու, ու հեղ մը եւս,
 Ողջո՛յն տանք, ողջո՛յն մեր երէկի,
 Արշալոյսերուն ու դարուններուն,
 Եւ վերջալոյսի գերեզմանին մօտ,
 Երգենք մեր սէրը մեր բունին, աունին,
 Եւ դառնութիւնը սեւ բաժանումին,
 Բախտակից ընկե՛ր, աչնան տերեւիկ . . . :

ԱՌԱՆՁՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՉ

. . . Ու մտիկ ըրի, իմ հոգին էր ան,
 Որ միշտ կ'ողբար ու կ'արտասուէր,
 Կանգնած իմ սրտի բոց սարին վրան,
 Նոր խորտակուած իմ սէր, յոյսեր:

Ա՛հ, մտիկ ըրի, հոգիս յա՛ր կ'ողբար,
 Նման որբի մը մոռցուած,
 Որ գիշերուան մէջ լռիկ ու խաւար,
 Կուլայ ձայնով մ'ամչկոտ, ցած:

Հոգիս կ'արտասուէր որբիմը նման,
 Դիտելով իր սէրին, յոյսին,
 Անդունդի պէս խոր բացուած գերեզմանն,
 Արցունքներով անվերջ ու սին . . . :

ԵՆԵՐԵՐԳ

Ընկեր Ե. Սաֆոյի Յիշատակին

Իմ աչքերուս տաճարներուն,
 Կանթեղներն ա՛լ պիտի մարին,
 Մտիկ ըրէք այս իրիկուն,
 Վերջին վանկերն իմ քնարին . . . :

× ** ×

Մահէս վերջ, իմ սրտիկն անյոյս,
 Թռչունի մը ես պիտի տամ,
 Որ տանի մօտն իմ սիրելւոյս,
 Իբրեւ նուէր դամբանատան:
 Թռչունի մը պիտի տամ ես,
 Բնութեան գրկին մէջ թափառող,
 Սրտիկս, որուն վրան այսպէս,
 Պիտի թափին երկնի լոյս, ցօղ . . . :
 Չ'ըսէ՛ք ինծի համար մնաց,
 Նա՛, ժառանգ միշտ սեւ հողերուն,
 Սէր— սը՛րտ մ'ունի՛մ դամբանատեալ,
 Մոռացումէն փախչող հեռուն:
 Թո՛ղ մթազնի երկնակամարն,
 Իմ օրերուս, գիշերը զիս,
 Թո՛ղ պատէ ու թո՛ղ մարի յար,
 Այլեւս արեւն ո՛հ իմ կեանքիս:
 Թո՛ղ իմ յոյսերս աստղեր ըլլան,
 Ու երազներս ալ ասուպներ,
 Չէ՛ մի մոռնաք այս իրիկուան,
 Օրհասական իմ սուրբ պատուէր:

× ** ×

Իմ աչքերուս տաճարներուն,
 Կանթեղներն ալ պիտի մարին,
 Մտի՛կ ըրէք այս իրիկուն,
 Մեռնող վանկերն իմ քնարին . . . :

Արեգակի շրայուցիչ,
 Հրադունտը՝ վերջալոյսի,
 Ոսկեծովուն ծոցէն քիչ քիչ,
 Հեռանալով, հեղ կը հոսի,
 Անդունդն ի վար մայրամուտքի:
 Ահա՛, ահա՛ քիչ առաջուան,
 Ոսկեծովն ալի փալկիւն, յարգի,
 Հուրի, ծուխի մէջ կուգայ ման . . .
 Ոսկի չէ՛ ալ, հրդեհ է ան,
 Հրդեհ մ'որն ալ կ'անցնի սակայն,
 Կ'անցնի՛, ու հոն սգանման,
 Նուաղումներ առաջ կուգան:
 Բոցալեակներ հետզհետէ,
 Կ'սպառն ու կ'անհետանան,
 Մարող մէն մի փայլ կը նետէ,
 Ծուխ ծուէններ օրհասական:
 Հորիզոնէն վար՝ լեռներու,
 Ճակատէն տրտում, մթափայլ,
 Լռութիւն մը սեւ, ահարկու,
 Կ'սկսի դէպ դաշտը հոսի:
 Դաշտը ամբողջ կ'ամառանայ,
 Թռչուններն ալ իրենց վերջին,
 Երգերն կտրած չուտով՝ ահա՛,
 Մթութեան մէջ կը կորնչին:
 Փութկոտութեամբ պահուրտելով,
 Թուխ ծառերուն ծոցն ապահով,
 Մի՛նչ հեռուէն մտախռով,
 Կուգան ձայներն առուակին գով,
 Որ մերթ ընդ մերթ մէջ խոր մութին,
 Իր մրմունջին լացի մը ձայն,
 Կցած, կուրայ հեծկտագին,
 Հոգին մ'է ան, հոգին մ'է ան,
 Մտահոգ, որ՝ դէթ թանկագին,
 Պահ մ'ալ չ'ունի հանգստութեան:

Հայ աշխարհի զաւակներ՝ հալածական, վիրաւոր,
 Ռաքի՛ ելէք ու զինուած նոր ողիով, ուժով նոր,
 Ստրկութեան խաւարէն անդնդային, մահարեր,
 Ուր կեցաք դուք դարերով, դո՛ւրս նկատեցէք անհամբեր:
 Մէկգլխի՛ դրէք արտասուքն, աղօթքն, աղերսն անօգուտ,
 Մոռցէ՛ք ձեր հին աստուածներ հաղարթման ու անդութ,
 Որոնք միշտ ձեզ խարեցին, ծանրացուցին միշտ ձեր լուծ,
 Կեանքէն դէպի մահ վազող՝ ճամբան յարժամ տալով ցոյց:
 Ձեր քամակը շտկեցէք, եւ ճակատնիդ բռնած վեր,
 Ըմբոստութեան աստուածին երկարեցէք ձեր թեւեր.
 Ան պիտի տայ ձեզի լոյս, նոր արիւն ու օր-արեւ,
 Մահէն դէպի կեանք թռչող՝ ճամբան բանայ ձեր առջեւ . . .
 Զարկէք զօրեղ զանգակներն ազատութեան սրբազան,
 Խիզախ վազքով ու բազկով զսպել զխոցէք այն դադանն,
 Որ զգեանեց, բզբաեց ձեզ զէնքերով ալլաղան,
 Ճօճելով մերթ ետթաղան, մերթ դաւաղան, խարաղան:
 Ազատութեան, յարութեան պայքարին մէջ գերազոյն,
 Պէտք է մէկտեղ ընթանան սուղատէ կամք, ոյժ թաքուն,
 Երբ տարածուի դահձին դէմ հարուածներու մեծ գանդին,
 Ննջել չկա՛յ կամ քաշուի՛ ճակատէն հեռուն մէկ անկիւն:
 Հայ աշխարհի զաւակներ, ռաքի ելէք բոլորդ ալ,
 Խուլ ու խարխուլ բռնութեան հիմին պէտք է գրոհ տալ,
 Ձեր նոր ուժին, կազմին դէմ, հինը կ'իյնայ անպայման,
 Եւ կը կանգնի յաղթական Սօցիալիստ նոր Հայաստան:
 Փոթորկաքայլ ճգմեցէ՛ք ուժը կոպիտ, վայրենի,
 Կայծակներու թեւերով կերակցէ՛ք տունն հայրենի,
 Ազատութեան հետ բրէք արդարութիւնն անբաժան,
 Ձեզ կը ժպտի ապագան, ա՛յս է պատգամն Հնչակեան:

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Ողջերթի փոխան՝ Ներգաղթի Կարաւաններուն

Արդարութիւնն իր հերքիւլեան բըռունցքով,
Կռանեց կտրուկ ճակատագիր մը հայուն . . .
Բըռունց մ'որուն արձագանքը մնայուն,
Տարածուեցաւ երկրէ երկիր, ծովէ ծով:

Բռնութիւնն իր գաղանային ոռնոցով,
Վռնտուեր է մեր աշխարհէն հայրենի,
Փոշեփշուր՝ անոր շղթան վայրենի,
Կ'աւլէ հեռուն փչող անցնող մէն մի հով:

Հազարամեայ, լեռնակուտակ, մահաշունչ,
Աւերներու, մոխիրներու տակ պառկած,
Անգնդակուլ, մեր կենսունակ ցեղն առկայծ,
Նոր կեանքով մը կը լսցնէ իր մռունչ:

Հայաստանի յարութեան օրն է այսօր,
Լսեցէ՛ք, ո՛վ կարաւաններ ներգաղթի,
Ձեզ կը կանչէ, ձեզ՝ գրկաբաց՝ նոր բաղդի,
Մայր երկիրն իր ձայնով դիւթիչ ու հզօր:

Թափօր կազմած, բարձր ճակատով, քովէ քով,
Առաջացէ՛ք, մեր սահմանէն պատմական,
Դիտելով հո՛ն լուսապայծառ ապագան,
Տօն տօնեցէ՛ք հրճուանքով ու երգով:

Առաջացէ՛ք հաւատքով նոր, յոյսով նոր,
Ո՛ւժ տարէ՛ք հոն, լո՛յս տարէ՛ք հոն լիառատ,
Տարէ՛ք ձեր սէրն որդիական, անարատ,
Հայրենազուրկ հայուն կարօտն դարաւոր:

Ողջո՛յն տարէ՛ք Արարատին յաղթապանծ,
Ազատութեան արշալոյսով շողշողուն,
Մեր լեռներուն, դաշտերուն ու ձորերուն,
Ողջո՛յն տարէ՛ք, հազա՛ր ողջօյն ի սրտանց:

Երկնասլաց բարձունքներէն, ժայռերէն,
Դուրս խոյացող աղմկայոյզ, մշտարթուն,
Մեր ամէն մէկ գետերուն ու ակերուն,
Ողջո՛յն տարէ՛ք ու վայրէրուն անոնց չէն:

Մեր Սեւանին մարգարտակերտ, աննման,
Էջմիածնին անպարտելի դարէդար,
Երեւանին հայութեան նոր կառավար,
Ողջո՛յն տարէ՛ք հիացման ու վերացման:

Ողջո՛յն տարէ՛ք, հնադարեան եւ կամ նոր,
Հասակ նետող քաղաքներուն, գիւղերուն,
Ողջո՛յն տարէ՛ք, ամէն անոնց որ բեղուն,
Գործով, զանոնք կը շինցնեն օրէ օր:

Համբո՛յր տարէ՛ք, հազա՛ր համբոյր, գլխահակ,
Անմահներուն, որոնք՝ մեռած եւ կամ ողջ,
Կուրծք ցցեցին, տո՛ւրն արիւն, կեանք մ'ամբողջ,
Բարձրացուցին հայրենիքն իս նահատակ:

Հայաստանի յարութեան օրն է այսօր,
Առաջացէ՛ք կարաւաններ ներգաղթի,
Ողջո՛յն տարէ՛ք բոլորին, ու ամէն դի,
Ուխտով մը մեծ, ճամբայ բացէ՛ք փառաւոր:

Հայրենիքին փարեցէ՛ք դուք սրտով տաք,
Եղէ՛ք ողջմիտ, աշխատասէր, իմաստուն,
Հաստատեցէ՛ք յաւերժապէս հոն ձեր տուն,
Ձա՛նք թափեցէ՛ք խորհիւ, գործել միշտ շիտակ:

Չըլլաք նեղմիտ գաղափարի դաշտին մէջ,
Առանց լոյսի ամբողջ աշխարհն է խաւար,
Հողւով պայծառ, յստակատես եղէք յար,
Երբե՛ք չ'անցնիք շաւիղներէ լուսաշէջ:

Չ'ըլլա՛ք, չ'ըլլա՛ք ո՛չ մէկ տանն դաւաճան,
Ո՛չ ալ Կայէն՝ ձեր քով կանգնած եղբօր դէմ,
Մեր հայ մայրեր՝ դարերով՝ բազմ մը դժխեմ,
Լացո՛ւց, լացո՛ւց, ո՛չ, անո՛նք ա՛լ պէտք չէ լան:

Ասպարէզին մէջ նեատուեցէք խանդավառ,
Կեա՛նք ուժեղեցէք, կանաչութիւն ամէն դի,
Գիտցէ՛ք, պիտ դան երջանկութեան եռանդի,
Աւելի մե՛ծ օրեր փայլուն ու պայծառ:

Ահա կուգանք Հայաստան, ո՛վ հայրենի վեհ աշխարհ,
Կարօտով մը բոցավառ, քե՛զի կուգանք թեւաբաց,
Եւ պահած մեր կուրծքին տակ, անունդ իրբեւ սուրբ նշխար.
Կո՛ւգանք, կուգանք անհամբեր, արծիւի պէս ճախրաւաց:

Հազար հողմէ, մըրկէ, քշուած հեռո՛ւն, ամէ՛ն դի,
Ծնողազուրկ որբի պէս, թափառեցանք աստ եւ անդ,
Եւ տոկացինք վէրքերուն, բաժանումին ամարդի . . .
Ձի սէրդ յորդեց միշտ մեր մէջ, նո՛ր հողի ու նոր եռանդ:

Բա՛յց, ունեցանք մեր զոհերն՝ երկտասարդ, ծերունի,
Որոնց աչքերն առյաւէտ, քեզի յառած սառեցան,
Եւ որոնց սիրան իսկոյն քեզ, դիմեց թեւով թռչունի,
Նուիրական ծոցիդ մէջ, գտնել վերջին ապաստան:

Մենք բազմաւոր դաւաճներդ, այսօր կուգանք, Հայաստան
Արեւնիս դեռ չը մարած, հա՛ղարներով քեզ կուգանք,
Հազա՛ր շաւղով ու տաւղով . . . : Եւ մեր երգեր կը թնդան,
Հորիզոնէ հորիզոն՝ տալով ուժգին արձագանդ:

Կուգա՛նք մեծով, սղտիկով, դաւակով ու թոռնիկով,
Օգանաւով թէ նաւով, ամէն կողմէ քեզ կուգանք,
Քու սէրն յաղթեց բախրին, ապրի՛լ կուգենք միշտ քու քով,
Պիտի չըլլայ ոչ ոքի՝ դոյզն հալածանք ու զրկանք:

Մենք ալ ունինք իրաւունք, մեր հողին մէջ հարազատ,
Յաջորդական սերունդով, արմատ նեաւել, Հայաստա՛ն,
Ծըլ՛լ, ծաղկի՛լ, ո՛ւժ գառնալ, անունդով մը անարատ,
Փարած յոյսով ու լոյսով մեր սեմին, մեր խօսուն տան:

Ողջո՛յն քեզի Հայաստան, ո՛վ պաշտելի բնավայր,
Թո՛ղ զօղանջեն զանգաւներդ, աւետիս տան ամէն տան,
Կուգա՛նք, թո՛ղ դայ գրկաբաց՝ մեր մէն մի քոյր ու եղբայր,
Ողջո՛յն քեզի բի՛ւր համբոյր, անմահական Հայաստան:

Նուէր՝ Մայր Սերաստիոյ

Մա՛րդ եւ կարգապահ՝ զինուորի նման,
Ոտքի կանգնած ենք՝ Մա՛յր Սերաստիա.
Պողպատէ կամքով պիտի տանք դարման,
Խորո՛ւնկ վէրքերուդ՝ վե՛հ Սերաստիա:
Բի՛րտ հուրի, սուրի, արեան դաշտերէն,
Քալող սերունդդ ենք՝ Մա՛յր Սերաստիա,
Զո՛հող, պայքարող զինուորի գերէն,
Զէ՛, մենք չե՛նք չեղիր՝ ջա՛հ Սերաստիա:
Անո՛ւնդ ենք դրած կարօտի բոցով,
Մեր կուրծքին վրայ՝ Մա՛յր Սերաստիա,
Նեոտւած ամէն գի, ճեղքած անդունդ, ծով,
Զէ՛, քեզ չե՛նք մոռնար՝ վառ Սերաստիա:
Ահա՛ւոր երէկդ անցաւ սգալով,
Բա՛յց, ցնծա՛ այսօր՝ Մա՛յր Սերաստիա.
Կեանքի պայքարէն յաղթական քայլով,
Ուխտած ենք դուրս գալ՝ զո՛հ Սերաստիա:
Արծա՛թ ալերուդ մըմունջով ցնծա՛,
Ցնծա՛ ու պանծա՛՝ Մա՛յր Սերաստիա.
Մեր սիրոյն վկայ, մեր սրտէն ընծայ,
Տե՛ս հոգեհատորդ . . . Նոր Սերաստիա:
Ցնծա՛ գետերովդ խօսուն, վէտվէտուն,
Հազարներով մենք՝ Մա՛յր Սերաստիա.
Կանգնել պիտի գանք մեր հայրենի տուն,
Ի՛նչպէս կանգնեցինք . . . Նո՛ր Սերաստիա:
Քաջ գիւղերուդ հետ, պիտի ծաղկիս դուն,
Եւ ողջագուրես՝ Նո՛ր Սերաստիան.
Պիտի մոռնենք սարերէդ ժպտուն,
Կեցցէ՛ յաւիտեան՝ Մա՛յր Սերաստիան:

ՔՍԱՆ ՀՆԶԱԿԵԱՆ ՌԱՀՎԻՐԱՆԵՐՈՒՆ

Խարոյկով մը հողեկան, այսօր նորէն մենք կուգանք,
Զե՛ր մշտավառ, պերճախօս յիշատակին տալ յարգանք.
Բայց, ո՛չ խունկով, ո՛չ ծաղկով, այլ, դրօշով Հնչակեան,
Որուն գծած սուրբ շաղկէն, չը չեղեցաք մէկ վայրկեան:

Ազգային ու մարդկային թէ՛ ներկայ, թէ՛ ապագայ,
Եղբայրութեան թանկագին, ազատութեան գերակայ,
Խորհրդանիշն հարազատ, ճառագայթող անդադար,
Հնչակեան վե՛հ դրօշով, կուգանք յարգանք տալ հազա՛ր:

Ո՛վ ռահվիրայ ընկերներ, ջահակիրներ՝ հայրենի,
Քսա՛ն լոյսի զինուորներ, ուժին դէմ բերա՛ վայրենի.
Դուք որ դարձաք խախտի ճամբուն վրայ ողջակէզ,
Պաշտամունքի հաւասար, հազա՛ր յարգանք կուտանք ձեզ:

Հազար յարգանք կուտանք ձեզ եւ անոնց, որ ձեր ճամբան,
Իւրացուցած, ուխտեցին, կռի՛ւ մղել մինչ դամբան . . .
Եւ ավեհներ քաղեցին բանտէն գէպի կախաղան,
Որ չքանան աշխարհէն բռնութիւն ու ԵԱԹԱՂԱՆ:

Խաւարի ու լոյսի ա՛յս պայքարին մէջ բունն, հսկայ,
Ո՛չ մէկ կասկած, եւ երկի՛նք, երկիր ըլլան թո՛ղ վկայ,
Թէ վերջնական յաղթութեան դափնին կ'ըլլայ ձեզ պսակ,
Եւ ձեզ գրկող հողակոյտն, ահ ու աղբիւր շողարձա՛կ . . . :

Յարգա՛նք կուտանք ձեզ այսօր պաշտամունքի հաւասար,
Եւ վաղն անշուշտ ողջ աշխարհ յարգանք պիտի տայ հազար,
Հորիզոնէ հորիզոն յարգա՛նք մը վեհ, սրտագին.
Խաղաղութի՛ւն յաւիտեան ձեր սոկեղէն մասունքին . . . :

ՊԱՐՏԷԶՍ

Ընկերուհի Նունիկ Տէր Ղեւոնդեանին

Աչնան առաւօտ . . . վշտի՛ առաւօտ . . .

Կոտրած սրտով վազեցի այսօր,

Երէկի անոյգ իմ պարտէզիս մօտ,

Պարտէզիս ինկած հոգեվա՛րք դեռ նոր . . . :

Հե՛ղ մ'ալ խշխշաց հոգիս կարեւլէր,

Հոգեվա՛րք էր, ո՛հ, պարտէզս հոգեվարք . . .

Մէ՛կ հատիկ պարտէզս, իմ միակ յոյս սէր,

Մահուան սարսուռին մէջն էր արտակարգ:

Խլուած էր անկէ, ամէն պերճանք, փայլ . . .

Զեփիւռն էր տարեր մեղեդին ու խունկ,

Եւ մայր բընութիւն սրտաշա՛րժ, մռայլ,

Դէմքով կը թափէր առատ ցօ՛ղ-արցունք:

Աչնա՛ն առաւօտ . . . սուգի՛ առաւօտ . . .

Խորտակուած սրտով վազեցի այսօր,

Երէկի անոյգ իմ պարտէզիս մօտ,

Որ անսիրտ մահուան զոհն եղաւ դեռ նոր:

× ** ×

Յոյսի ձայն մը կը լսեմ հեռաւոր . . .

Ա՛հ, չէ՛ մեռած, չէ՛ պարտէզս յաւիտեան . . .

Գարունն յարութիւն պիտի տայ անոր,

Սուգի տեղ թափաւ պիտ շողայ միայն:

× ** ×

Պարտէզ մ'է այսպէս մեր վե՛հ Հայաստան,

Պիտի գայ Գարունն յար կանգնի Անին . . .

Պայմանով ստեղծէ, երբ մշակներ տան,

Մեզ՝ նման Նունիկ Տէր Ղեւոնդեանին:

ՄԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

1915-էն 1918

Արիւնի ու Արցունքի Օրեր

Ծնողքն
Մինաս եւ Էլմաս Զուգապլզեան 1915 - ի Եղեռնին զոհ

ՏԱՌԱՊԱՆՔ ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

(Նուէր Թուրք Բանակին Մէջ Կոտորուած
Հայ Զինուորներու Յիշատակին)

Ես դեռ կ'արտասուեմ . . . ու եղաւ վե՛ց դար,
Իմ վարսերս ձգած ուսերէս դարվար.
Գլուխս յողնեցաւ անդունդներու մէջ,
Ծռած դիտելով յիշատակն անչէջ,
Իմ զաւակներուս՝ կմախքներու մօտ,
Ինկած բռնութեան դէմ՝ արհամարհոտ:
Ուրիշ զաւակներ՝ րս ալ ահա նորէն,
Մահուան դէմ կ'երթան վհատ, տխրօրէն . . .
Անոնց համար՝ որ միայն ուրիշին,
Արիւնով՝ իրենց կեանքն ու պիղծ կաշին,
Փրկեցին ու միշտ ապրեցան զուարթ,
Խամբեցընելով իմ ճակատիս վարդ . . .
Անդունդներէն դէպ ահա՛ երկինքներ,
Կը նետեմ ակնարկս, գլուխս բռնած վեր.
Գլուխս՝ որ արեւ պէտք էր որ ըլլար,
Եւ ոսկեճաճանչ իր վարսերն հազար,
Քանի՛ որ տուի օտարին միշտ կեանք,
Թափելով արիւն, կրելով զրկանք . . . :
Եթէ՛ կայ Աստուած մ'աշխարհի իշխող,
Ողբալի ճայնի՛կս այլեւս լսէ՛ թող,
Տրտունջ ու հառաչ ո՛չ, ո՛չ չեն բաւեր,
Յայտնելու համար իմ անհուն ցաւեր . . .
Երկինքներ կ'ուզեմ թաղել սրտիս մէջ,
Երկինքներ լեցուած աստղերով անվերջ:
Ո՛հ մըրիկներով, փոթորիկներով,
Լի՛ զոռումներով բիւր, չանթախուով,
Երկինքներ՝ սրտիս մէջ թաղել կ'ուզեմ,
Ներսիս անսահման, սարսուլի յոյզէն,
Երկինքներ՝ րդ կ'ուզեմ, լսէ՛, ո՛վ Աստուած,
Որ՝ ո՛ր մը դոնէ ցաւէս չ'ես ազդուած:

Նեաէ՛, չո՛ւտ նեաէ՛ զանոնք սրտիս մէջ,
 Որպէս զի անոնց աստղերով անվերջ,
 Արցունքներն յայտնեմ աչքերէս ինկած . . .
 Երկինքներդ նեաէ սա լայնատարած,
 Որպէս զի անոնց վէս մըրիկներով,
 Մոնչող մըրիկներն յայտնեմ հոգւոյս ծով:
 Ես երկինքներ, մի՛շտ երկինքներ կ'ուզեմ,
 Որպէս զի անոնց խորերէն, ներսէն,
 Գոռումներով դուրս ժայթքող անհամար,
 Խռովքներն յայտնեմ մտքիս վշտավառ:
 Երկինքներ կ'ուզեմ, անոնց շանթերով,
 Որպէս զի յայտնեմ սեւ սեւ միտալով,
 Այլոք ու մեռնող իղձերն բիւրաւոր,
 Յոյսերն, երազներն կեանքիս վիրաւոր:
 Շանթեր՝ որոնց ամպերով բոսոր,
 Դարերէ առկին ա'խ մինչեւ այսօր,
 Կարմիր կողերէս արիւններ հոսող
 Յայտնեմ աշխարհի սա՛ վատ, ինձ ոսոխ,
 Ո՛ր ոտնահարեց իրաւունքս այնքան,
 Հե՛ղնեց արցունքն իսկ իմ ո՛րք հայ մանկան:
 Եւ սակայն ահա մէկզի կը նետեմ,
 Սեւ քողը սուղի, պարզուած ինծի գէ՛մ . . . :
 Հե՛ռի արտասուք, աղաչա՛նք հեռի,
 Այլ բաւ մուրացի դութն երկնի, երկրի,
 Պէտք չ'են ինձ Աստուած, ոչ ալ երկինքներ,
 Որ ամբողջ դարեր եղան անտարբեր:
 Ուրի՛շ երկինքներ սրտիս մէջ ինկան,
 Աչքերս կը վառին փայլալի նման:
 Զգո՛յշ եղէք դուք տանջող, հեզնող զիս,
 Ոսոխներ՝ զարնող շղթաներ վզիս:
 Տառապանքներէն ծնող վրէժի,
 Կայծակներով ու դոռումներով լի,
 Երկինքներն ահա սրտիս մէջ ինկան,
 Վախճէ՛ք բոցերէն խեղ իմ մայրական:

ՀԱՅՈՒՆ ԵՂԵՐԵՐԳԸ

Յուշեր Գերմանի եւ Թուրք Խժդժութիւններու

Արտասուելով քաղցիր դուն,
 Անապատէն մա՛յր իմ անուշ.
 Եւ կամ ինկար անտէր, անտուն,
 Դաշտերուն մէջ յողնած, անուժ:

Տանջանքներով անօրէն, բիրտ,
 Սպաննեցին քեզ ալ, հա՛յր իմ,
 Ուրտապան մարդիկ անսիրտ,
 Երբ որ ըսիր «ալ կը մարիմ»:

Քու աչքերուն քո՛յր իմ սիրուն,
 Կանթեղներն ալ չէ՛, չեն փայլէր,
 Դեռ չը գտայ քու շուարուն,
 Դողդոջ հետքերն արկածալիւր:

Հողի՛ եղբայրս յոյսերդ բոլոր,
 Կարիճ կեանքիդ հետ ջնջեցին.
 Խուժեց արիւնդ ոլոր մոլոր,
 «Վրէ՛ժ» գրեց տեղն «հեծեծին»:

× ** ×

Անմեղութիւն, սէր, ընտանիք,
 Աստուածեղէն տարրն են մարդուն.
 Զը կարծէք թէ՛ դո՛ւք կը տանիք,
 Գերման ու Թուրք մեծ յաղթութիւն:

Զէ՛, չէ՛ք կրնար աստուածային
 Տարրն սպաննել մէջէն հայուն.
 Եւ նա մօտիկ ապաղախին,
 Միացած այն անթիւ, անհուն:

Մանկիկներու հրեշտակային,
 Արցունքներու արիւնշաղախ,
 Որ կը փնտռեն մէջ ներկային,
 Ծնողքն իրենց մեռած, անթաղ:

Անէծքներով պիտի կարգան,
Գերման եւ թուրք մահ ձեր վրան.
Պիտի ապրի միշտ Հայաստան,
Դուք պիտ ըլլաք բաժան, բաժան:

ՄՕՐՍ ԱՐՅՈՒՆՔԸ

Բիրտ ուժին զոհ, մա՛յր իմ անգին,
Մարա՛ծ արեւ դու իմ կեանքին,
Առաջ ու վերջ բաժանումէս,
Թափած արցունքդ մոռցած չեմ ես.
Ինչպէ՞ս մոռնամ, երբ քեզմէ զատ,
Ա՛յլ մայր չի կայ ինձ հարազատ.
Ինչպէ՞ս մոռնամ, երբ արցունքիդ,
Մէջ շողաց սէրդ ա՛յնքան վճիտ:
Արծաթ – ցնցուղ գետակին մօտ,
Տեսայ մա՛յր իմ գէժքդ արցունքոտ,
Յօղով ցոլցուն ծագկի մ'ի տես,
«Մ'օրս արցունքն է» ձայնեցի ես:
Մայր իմ անո՛ւշ, մայր նահատակ,
Դու խորհուրդի ծո՛ւղ անյատակ,
Յիշատակի տաճար հսկայ,
Հոգւոյդ խոր վէրքն, հոգիս կ'զգայ:
Հոգիդ կ'ապրի մա՛յր, հոգւոյս մէջ,
Սիրտդ ալ սրտիս բաց մ'է անչէջ,
Ձէ՛, հարուածներ կեանքի դաժան,
Մեզ ըրած չ'են խողառ բաժան:
Առաջ ու վերջ բաժանումէս,
Արին – արցունքդ մոռցած չ'եմ ես,
Պիտ' չը մոռնամ մա՛յր աննման,
Մինչեւ ցմահ եւ գերեզման:

ԱՊՐԻԼ ՔՍԱՆ ՉՈՐՍ

Յաւերժական յուշարձա՛ն . . . խորհրդանի՛շ հոյակապ . . .
Մէկ միլիոն Հայութեան դամբանախօս ու դամբան,
Այսօ՛ր հեղ մ'ալ մեր սրտին ու հոգիին հրատապ,
Խօսէ՛, Ապրիլ Քսան Չորս, քու լեզուով վեհ, պերճարան:

Խօսէ՛, Ապրիլ Քսան Չորս, արինի մեծ հանգրուան,
Յոյց տուր պատկերն հարազատ պողպատէ Հայ հաւատքին,
Հաղարամեայ սրաքարն, ա՛հ, ըսէ՛, ի՞նչպէս տարաւ ան,
Թէ՛ մահուան եւ թէ՛ կեանքին . . . ինչ վճարեց, ինչ սուղ գին:

Պատմութիւնն է դեռ անգիր, զի մեր ցեղին մարտիրոս,
Յուզմունքէն ու սարսուռէն փրչրանքներ մ'ա՛յն կան,
Արեւելքն ու Արեւմուտքն ի՛նչեր չըրին բարբարոս . . .
Խօսէ՛, Ապրիլ Քսան Չորս, դո՛ւ պատմութեան մեծ վկան:

Բարձր բռնէ յիշատակն ու բա՛ց կեանքի գիրքը դուն,
Մեր հայրենի զոհերուն, որոնք յայտնի ու թաքուն,
Վայրերու մէջ մահացան, որոնց հոգին այս պահուն,
Կ'անցնի մէջէն երկնքի լուսաշաւիղ գունդերուն:

Ճշդէ՛, Ապրիլ Քսան Չորս, ո՞ւրկէ պիտի քալենք մենք,
Մեր հրդեհուած էութեան, դեռ յատակ չէ ամէն բան,
Ի՞նչ կ'սպասէ մեզի դեռ, խաղաղ կեա՞նք թէ՛ կռիւ, գէնք,
Խօսէ՛, Ապրիլ Քսան Չորս, գծէ՛ վաղուան մեր ճամբան:

Բարոյական յուշարձա՛ն, խորհրդանի՛շ հոյակապ . . .
Մէկ միլիոն Հայութեան դամբանախօ՛ս ու դամբա՛ն,
Այսօր, հեղ մ'ալ մեր սրտին ու հոգիին հրատապ,
Խօսէ՛, Ապրիլ Քսան Չորս, լուսաւորէ՛ մեր ճամբան . . . :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈԳԻՆ

Նուէր՝ Նահատակ քսաններուն

Աննիւթական երազներու աշխարհէն,
Ամպէն թեթեւ ու կայծակէն ալ արագ,
Քայլերով ան՝ ճեղքելով դաշտ, անտառակ,
Լեռ ու հովիտ, գիւղ ու քաղաք բազմաշէն,
Կուգա՛ր, կուգա՛ր թաթառի պէս վիթխարի,
Կատաղութեամբ սպառազէն, հեռասպառ,
Մինչ կը ժայթքէր իր հետքերէն բոցավառ,
Միջոցին մէջ կայծկլտուկ մը երկսայրի . . . :

Հայաստանի ոգի՛ն էր ան երկաթէ,
Գեթսեմանի ճամբաներէն ու խաչէն,
Սաստի՛կ վէրքեր առած ձախէն ու աջէն,
Ուրկէ կ'ըսէր «գեռ արիւնս կը կաթէ» . . .
Անցե՛ր էր ան՝ տառապանքի ծովերն ալ,
Ծեծելով կուրծքն ալիքներուն, ժայռերուն,
Պայքարներով հերոսացած, վառվռուն,
Եկե՛ր էր իր վեհ պատգամներն որոտալ . . . :

Փայլակնացա՛յտ իր աչքերն ինձ սեւեռեց,
Վայրկենական ժպի՛տ մ'անցաւ ճակատէն,
Ծիածանի պէս, որ կ'անցնի՝ կարճ ատեն,
Ծողա՛լէ վերջ կուշտն ամպրոպին ահեղ, մեծ,
Կո՛չ մը թռցուց իր շրթներէն հրեղէն,
Ձայնեց «կանգնէ՛ իմ հայրդին տարազիր,
«Ճամբորդ եմ հեռու աշուր դէպի Մայր-Երկիր,
«Վերջին օրդ է, պիտ հեռանանք այս տեղէն»:

Թռչունի պէս անցանք ի՛սկոյն ծովերէն,
Ու եղնիկի մ'այնպէս վազքով ժայռ, թուփ, հող,
Փոթորկելով, ըրինք փռչի, սանաւիթս,

Որ կը փախչէր կապոյտ երկինքն ալ վերէն,
 »Հո՛ւա է— կ'ըսէր իմ ընկերը կաթողին,
 «Նուիրական այն մեր աշխարհն ուր կ'երթանք,
 «Մասունքներով, նշխարներով լեցուն՝ թանկ,
 «Հո՛ւ կ'են վաղուան ուխտավայրերն Հայ կեանքին . . .»:

Հազի՛ւ հասանք մօտ արեւուն հայրենի,
 Կանգ առաւ ա՛ն յանկարծ՝ ու վեռ նայուածքով,
 «Տե՛ս — ըսաւ այս հողաթումբն՝ ուր քովէ քով,
 «Ինկան, մեռան ուժին տակ ընկաւ, վայրենի,
 «Այնքա՛ն սիրուն, թոթովախօս, զեղանի,
 «Հայ մանկիկներ, մայրի՛կ, մայրի՛կ կանչելով.
 «Ի յիշատակ անոնց՝ այստեղ՝ կանաչ, զով,
 «Կանգնէ՛ պուրակ մ'որ դրախտի նմանի»:

Հեռզհեռէ մեր հայրենի աշխարհին,
 Սահմաններէն առաջացանք գէտի ներս,
 Մինչ անցեալի յիշատակներս, յուզումներս,
 Մոռացումի անդունդներէն խաւարին,
 Հատիկ հատիկ կ'առնէին կեանք ու կորով,
 Նորէ՛ն ձայնեց, ուղեկիցս ինձ «Հո՛ւ, ո՛ւր գլխի,
 «Հայ կոյսերու դամբանն է լա՛յն, լուսալի՛ր . . .
 «Զարդարէ ընկր աղանակիւտ ակերով . . .»

Գերեզմանե՛ր, զերեզմանե՛ր այլեւս մենք,
 Տեսանք միայն, ո՛ւր որ գացինք, տուինք այց,
 Եւ բլուրներ ոսկորներով բարձրացած,
 Սարսառատեսիլ աւերի մէջ ամէն շէնք,
 Ամայութիւնն հոն կը տիրէր զերդ գիշեր,
 Փաթաթուած խոր լուսեան ու խաւարին,
 Որոնց մէջէն կը լսուէին բիւր հի՛ւն, հի՛ւն,
 Սարսափելի աղաղակներ ու ճիշեր . . . :

«Շէնցո՛ւր, շէնցո՛ւր բոլոր վայրերն այս սուգի,
 «Շո՛ւնչ տուր, կեանք տուր, նեղէ կայծ ու սփռէ՛ լոյս,

Արեւելի Աստուածուհիներուն

Աստուածագող վրէժներով կուգամ ես,
Լսեցէք դո՛ւք, խեղ պատգամներս վճռախօս,
Ամպրոպներէն կայծակնացայտ մռայլագէղ,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Կատաղութեանս աղաղակներն իմացէք,
Ովկիանոսէն մշտամոռնչ, մրրկահոս,
Ու անդունդէն արձագանգէս ահարեկ,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Դարեր ամբողջ՝ համբերութիւնն ու ներող,
Ոգին՝ զարկին շղթայ մ'ինծի բարբարոս,
Անիծուեցայ, արժէքս եղաւ ոտնակոխ,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Կեղտ նետուեցաւ Արդարութիւն անունիս,
Բայց շղթաներս փշրած այսօր՝ զերդ հերոս,
Ասպարէզն եմ, չէ՛, չ'անդոսնէ ոչ ոք զիս,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Մտերմական ձայնիս հանդէպ, կեցէք դուք,
Նա պիտ ըլլայ ձեր մութ ճամբուն մէջ փարոս,
Հայուհիներ, գիցուհիներ վեհ յանդուգն
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Հայուհիներ, Արեւելքի աղջիկներ,
Թո՛ղ սարսըռան կոչէս, անոնք՝ որ քառս,
Ըրին ձեր կեանքն յար սաւառնող դէպի վեր,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Ա՛լ բաւ լացիք, դուք գիշերուան մէջ խաւար,
Ձեր ցեղին շուրջ սրախողխող, մարտիրոս,
Քստմնասարսուռ խոկումներով բիւր հաղար,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

«Յիշատակներ թո՛ղ վեր կենան, ամէն յոյս,
«Իր ժպիտով ոռոգէ արտասուքի,
«Մեր այս աշխարհն այսուհետեւ, յաւիտեան»,
Կ'ըսէր ընկերս, մինչ ե՛ս, ուխտո՞վ վրիժագործ,
«Ջանա՛նք, վազե՛նք, վերջին ջանք մ'ալ, վերջի՛ն փորձ,
«Ընենք, հասնինք — կ'ըսէի — մեր հանգրուանն . . . »:

**

Ճամբուն վրայ, լուսազարդուած, վարէն վեր,
Տաճար մ'յանկարծ արեւներով ոսկեհոս,
Յցուեցաւ, ուր կը փայլէին հոն ու հոս,
Մահացած շա՛տ մ'անմահներու անուններ,
Հո՛ն էին, հո՛ն, դադարիտի՛ տիրաններ,
Վեհ փարամազն, Մուրատ, Պէննէ ու Վանիկ,
Բոլո՛ր քսան ընկերներով երջանիկ,
Հայաստանի ազատութեան դարձած տէր:

«Մի անգամ էլ, Հայր մեռաւ . . . եւ այսօր,
«Կ'ապրի՛— կ'ըսէր՝ իր յոյսերով պսակուած . . .
Փարամազն, ա՛յն պահուն, երբ ահա կայծ,
Տոբթոր Պէննէն կ'աւելցնէր թէ «հօր,
«Քսան հազար զինուորներն են կա՛ղմ, պատրաստ,
«Պաշտպանելու մեր խեղալով, մե՛ղ նման,
«Մահասարսուռ մեր սիւններով երէկուան,
«Կանգնեցուցած հայրենիքնիս դիտապատ . . . »:

«Ի՞նչ չինեմ հոս, եւ կամ ինչպէ՞ս պէտք է տամ,
«Յարգանքներս արդ, ծաղիկի, վարդի փունջերո՞վ,
«Քսաններուն այս պատուական որոնց քով,
«Աշխարհ մ'արժեց, փսեմ անունն Հայաստան»,
Մինչ հարցերն այս, կ'ուղղէի ինձ հետ ճամբորդ,
Ընկերիս, ա՛ն, «պայքարներով . . . » կանչելով,
Պլլուեցաւ լոյսի մը պէս անխռով,
Քսաններուն . . . թողելով սիրտս անոնց մօտ . . . »:

Բա՛ւ ձե՛ր ոտքերն յոգնաչարչար խանձեցան,
Անապատի աւազներէն՝ երբ ահօս,
Բացիք քայլով անհամարձակ ու անձայն,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Ա՛լ բաւ, ա՛լ բաւ, աղբիւրներէն ձե՛ր կուրծքին,
Կաթի փոխան արիւն թռաւ դուրս՝ ափսո՛ս,
Եւ նախատինքն ալ բղքանց ձե՛ր հոգին,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Ձե՛ր չըթներուն զեփիւռ շունչն, ալ բաւ, հերիք,
Խորշակ մ'եղաւ ու ձե՛ր կմախք ու փոս փոս,
Այտերուն մէջ սեւ պատմութիւն մը դրիք,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Առաջ մ'երթա՛ք, ահա կուգամ զարնել ևս,
Իր սերունդով ազգն արիւնոռչտ, պիղատոս,
Ալ մի՛ քալէք դէպ Գողգոթան հեղապէս,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Ու դիտեցէք կիսաճամբէն ձե՛ր խաչի,
Պիտ տարածուի արիւնը դերթ ովկիանոս . . .
Բռնութիւնն յար պիտի սատկի ու չ'աճի,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Ո՛չ մէկ շարժում կարեկցութեան կամ գութի,
Ո՛չ արցունք, ո՛չ աւետարան ու սաղմոս,
Պիտի զսպեն բուռն հարուածներս կարկուտի,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Հայուհիներ, ի տես ձե՛ր մեծ երկունքին,
Կը սարսափին տիեզերքն ու Քրիստոս,
Կը խոնարհին աստուածներն ալ նոր ու հին,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Մի՛ վհատիք, չէ՛ կորսուած ամէն ինչ,
Ձեզ համար՝ դո՛ւք հարուստ էք քան Կրեսոս

Ձե՛ր սրտերով, հոգիներով կոյս ու ջինջ,
Կեցէ՛ք կ'ըսեմ, առաջ մ'երթաք, կեցէ՛ք հոս:

Աստուածագոռ վրէժներով կուգամ ևս,
Ձարնել, զարնել ու անխնայ զարնել միշտ,
Հայուհիներ տեսէք արեան այդ հանդէս,
Մինչեւ որ վերջ դառնեն սերմերն ամբարըշտ:

Առաջ մ'երթաք ձե՛ր հետ պիտ գամ ձե՛ր քանան
Ձեզ կըստասեն արշալոյսներ նորածագ.
Նորէն հարսերն եղէք ձե՛ր սուրբ հոգին, տան,
Լուսին, աստղեր թող ձեզ ըլլան զարդ, պսակ:

ԶԸ ՄՈՌՆԱՔ

— Երբ մանկիկներ լան ձե՛ր մօտ, հեծկլտա-
լով ու ճուալով մեռնող հայ որբուկները յիշել
չը մոռնաք:

— Երբ հալածական թռչնիկներ ճուռողեն
ձե՛ր քով, հայաջինջ օրերու մէջ ահով մահա-
մերձ հայ աղջիկներուն վերջին աղօթքն ու ա-
ղաչանքը յիշել չը մոռնաք:

— Երբ դուք սիրէք ու սէրը երգէք, հայուն
յափշտակուած, փլատակ, աւերակ սէրերը
երգել չը մոռնաք:

— Երբ դուք արտասուէք, արցունք արիւն
թափէք, Հայուն թափած արիւնը չը մոռնաք:

— Երբ խոխոջուն ասուակին եզերքէն անց-
նիք հոգեյոյզ, Հայուն տառապանքն ու ալե-
կոծութիւնները բնաւ չը մոռնաք:

— Երբ ուզէք դառնել Հայուն արեան ու ար-
ցունքի հետքերը, երկնի ու երկրի ցօղերուն
մէջ փնտռել չը մոռնաք:

— Երբ ուզէք դառնել զարնուած, յոշոտուած,
վեհ ու դիւցազուն հայերու սրտեր, մոխիրնե-
րու մէջ փնտռել չը մոռնաք . . .

ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ՁԱՅՆԸ

Մ'ուրթին մէջէն, նուիրական,
Զա՛յն մ'էր ան, որ կը կանչէր զիս,
Կ'ըսէր, «Եկուր իմ սիրական»
«Որդիս, թեւերդ նետէ՛ վզիս»:

Ճանչցա՛յ, ճանչցա՛յ, մօրս անո՛յշ, հե՛ղ,
Զգացումի ակէն բիւրեղ,
Ժայթքող ձայնն էր կարօտակէզ.
Տեսա՛յ իր գէժքն, հոգւո՛յս կանթեղ . . . :

«Ե՛կուր – կ'ըսէր – սրտաբաց ես,
«Կ'սպասեմ ո՛հ, եկո՛ւր, նո՛րէն
«Օրբեմ, գրկիս մէջ մեղմօրէն»:
«Քե՛զ, մանկական օրերուդ պէս,

Վաղեցի շուտ, սուրբ ձայնին զէն,
Շա՛տ հեռուէն կը լսուէր ան . . .
Դողդոջ շրթնով ու անձկագին,
Կանչեցի, մա՛յր, մա՛յր աննման . . . :

Վի՛հ ու բարձունք, ծով ու անդունդ,
Ցցուեցան իմ քայլերուս տակ,
Առաջացա՛յ բայց, սրտաթունդ,
Դէպի ձայնը ես անսայթաք:

Հասա՛յ, հասա՛յ մինչեւ Տէրգօր . . .
Ցնցումով բո՛ւռն կեցայ յանկարծ,
Կմախքները տեսայ իմ մօր,
Ժանտ բռնութեան մե՛ծ զոհն անդարձ . . . :

× ** ×

Մ'ուրթին մէջէն, նուիրական,
Զա՛յն մ'էր ան, որ կը կանչէր զիս,

Կ'ըսէր, «Եկուր իմ սիրական,
«Որդիս, թեւերդ, նետէ՛ վզիս»:

Ճանչցա՛յ, ձա՛յնն էր մօրս անուշիկ . . .
Ինձմէ խլուած ո՛հ յաւիտեան,
Արձագանդը որուն յուշիկ,
Հոգւոյս խորէն կուգար միայն . . . :

ՀԱՅ ԿԱՄԱԽՈՐԻՆ

Յեղափոխական ճշմարիտ ճամբէն,
Քալող զինուորն ես, հա՛յ կամաւոր դուն.
Որ կը հեռանաս լքած քու ամէն:
Սիրոյ երազներ՝ կամ ընտանիք տուն:
Ճամբուդ վրայ մինչ քեզ կը տանջեն բիւր,
Յիշատակներ՝ յոկ ծնունդ բաժանման.
Աչքերդ եւ դարձեր արցունքի աղբիւր,
Ու հոգիդ ունի ցաւեր աննման:
Նահատակ ցեղիդ գիտակից ոգին,
Մոռնալ կուտայ քեզ ամէն ինչ սակայն.
Ահա՛ կ'ուխտես դուն գնով քո կեանքին,
Բռնութեան ճակտին հարուած վերջնական . . .
Առա՛ջ անցիր դուն անվեհե՛ր, արագ . . .
Քաչէ՛ քու զէնքդ ու նպատակին զա՛րկ,
Կարկուտի նման գնդակ ու կրակ
Նետէ՛ թշնամուդ բարբարոս, անարդ . . . :
Դուն չե՛ս սպաններ, այլ կուտաս նոր կեանք . . .
Քանի զնդակներդ շիտակ զարնես դուն.
Քանզի կը ջնջես բռնութիւն, զրկանք,
Ու ցեղիդ կուտաս կեանքն ազատ մարդուն:
Բարի վերադարձ, արի կամաւոր,
Թող մաղթեն քեզի բիւրաւոր հայեր.
Իսկ եթէ իյնաս իբր ազատ զինուոր,
Հողակոյտդ թող զարդարեն վարդեր:

ԿՈՒԻՒ, ՄԻՇՏ ԿՈՒԻՒ

Քանի խորտակուած չէ դեռ թշնամուն,
Պողպատէ լուծը ճնշող քու ուսեր.
Կռի՛ւ, մի՛շտ կռիւ ձայնէ ով հայ դուն,
Ու մի լսեր, երբ քեզ քարոզեն սէր:

Քանի ոտքի տակ կ'երթայ քու արդար,
Բողոքդ ու զայրոյթդ, դատդ դարաւոր,
Կռի՛ւ, մի՛շտ կռիւ գոչէ անդադար,
Ու այդ կռուին միշտ եղի՛ր կամաւոր:

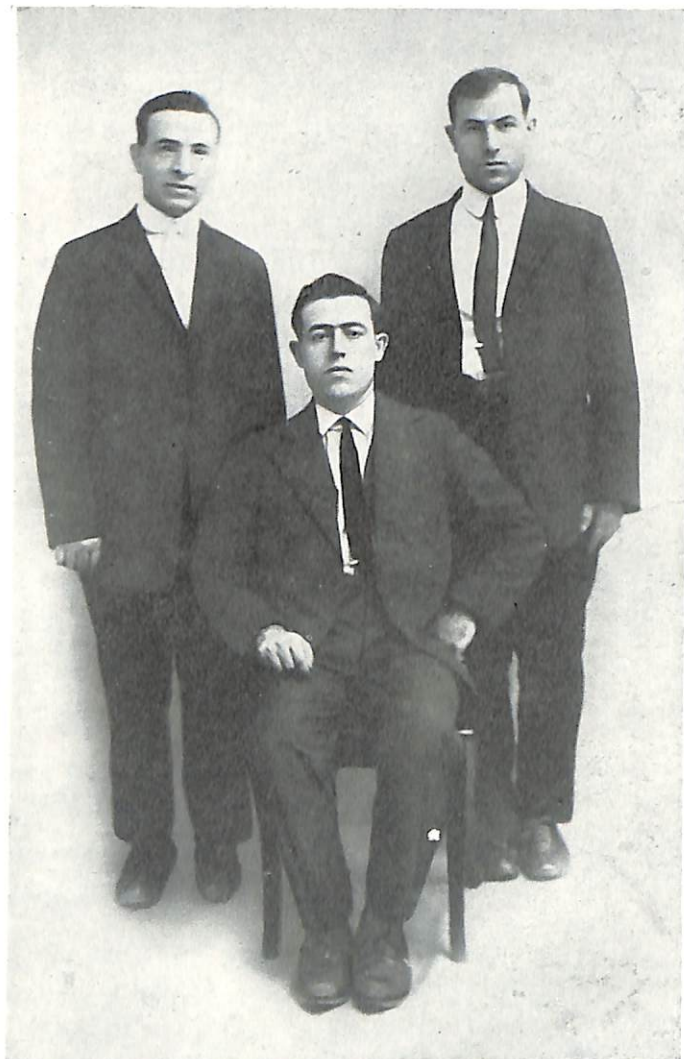
Քանի չէնութիւնն ամէն հայրենի,
Վարդապետ դաշտեր, քաղաք, աւան, գիւղ,
Կ'աւերուին քիւրտէն, թիւրքէն վայրենի,
Կռիւ մոնչէ, կռուէ՛ աներկիւղ:

Քանի տեսնես դուն գերի կամ պանդուխտ,
Ցեղիդ զաւակներ եւ կամ ոտնակոխ
Սուրբ պատին անոնց, մի՛ դրժեր քու ուխտ,
Կռի՛ւ, միշտ կռի՛ւ, եղի՛ր գոռացող:

Կռի՛ւ, մի՛շտ կռիւ, եղի՛ր գոռացող,
Դիտելով արցունքն ու արիւնն հայուն.
Կատրած, փրփրած դուն կայծակնադող
Բազուկներդ շարժէ արագ, աննկուն:

Թէ ամբողջ աշխարհ ըլլայ թշնամի,
Ազատ ապրելու վեհ իղձիդ համար,
Անպակաս ըլլան փոթորիկ, քամի,
Ճակատէն ցեղիդ մեծ, վշտաշարժար:

Թէ ամէն կողմէ ջնջել սպառնան,
Կեանքը քու ցեղիդ, եղի՛ր միշտ անահ.
Զի այդ ջնջումով պիտի ունենայ ան,
Ստրուկ անուան տեղ, յիշատակ մ'անմահ:

Զուգաարգեան Եղբայրներ
 Չախէն աջ
 Վահան, Լէոն (կամաւոր) Երուանդ
 1915-ին լուսանկարուած

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ ՆԻՒԵՈՐՔԻ Մէջ

Նուէր Կամաւոր Ընկերներու ու Եղբորս

Կանգնած էի խորհուրդներով խռովայոյժ,
 Ուղիւնսին քով ալէատտան, ծիծիւուն,
 Մինչ կը լսուէր ընկերներուս, սիրելւոյս . . .
 Վերջին վանկերն հեռացումի երգերուն:

Բաժանումի դամբանականն էր այդ ուր,
 Հայրենիքի երկունքներով վրիժալի,
 Պատանեկան անմիտութար, վիրաւոր,
 Սրտերէն դուրս, դո՛ւրս կը թռչէր անձկալի:

Վերջին պահուն երբ որ չարուած քովէ քով,
 Առիւծներու վանդակ դարձած մեծ նաւուն,
 Վերէն անոնք ընկերական արցունքով,
 «Մնաք բարով» կ'ըսէին մեր ամենուն:

Ու մեր քայլերն մենք կ'ուզէինք դէպի տուն,
 Յանձնած միակ մեր ազգային այս յոյսեր,
 Օտարական ալիքներուն, ջուրերուն,
 Խրոխտ երգ մը կուգար մեզ խիտ կը յուզէր:

«Քայլերդն էր այն Հեշակի» վեհ ու ուժգին,
 Չայնն էր կոչի արիւնաթոյր, ահաւոր,
 Հեռունեքէն, անհուններէն մեր ազգին,
 Որ կ'երգէին մեր եղբայրներ կամաւոր:

Հայ զարթնումի, յոյսի, յոյզի, տանջանքի,
 Հերոսական կուռի, վրէժի, ան նորէն,
 Չայնն էր այդ պատյա տուող Հայ գանկի,
 Որ կը դուռար անդունդներու վրայէն:

Հնչէ՛ հնչակ, ճեղքէ ծովեր ու դաշտեր,
Հայուն մէջ կայ դեռ կեանք, աւրն ու կրակ,
Թող բազմանան հայ բանակներ ու վաշտեր,
Ճակատելով թշնամւոյն դէմ նենդ, վայրագ:

Հնչէ՛ հնչակ, քանի՛ ճեղքես դուն ծովեր,
Տարածելով հայ բողոքն յար աշխարհի,
Զորս ծագերուն, գլուխը մի՛շտ բռնէ վեր,
Հայը պիտի չը խոնարհի, խաւարի:

Հնչէ՛ հնչակ, լուծէ վրէժն արդ արագ,
Լեռնահուտակ տառապանքին հայկական,
Տո՛ւր բոցերէդ ու շանթերէդ երկնառաք
Զինուորներուդ որ ահա զարնել կ'երթան ...:

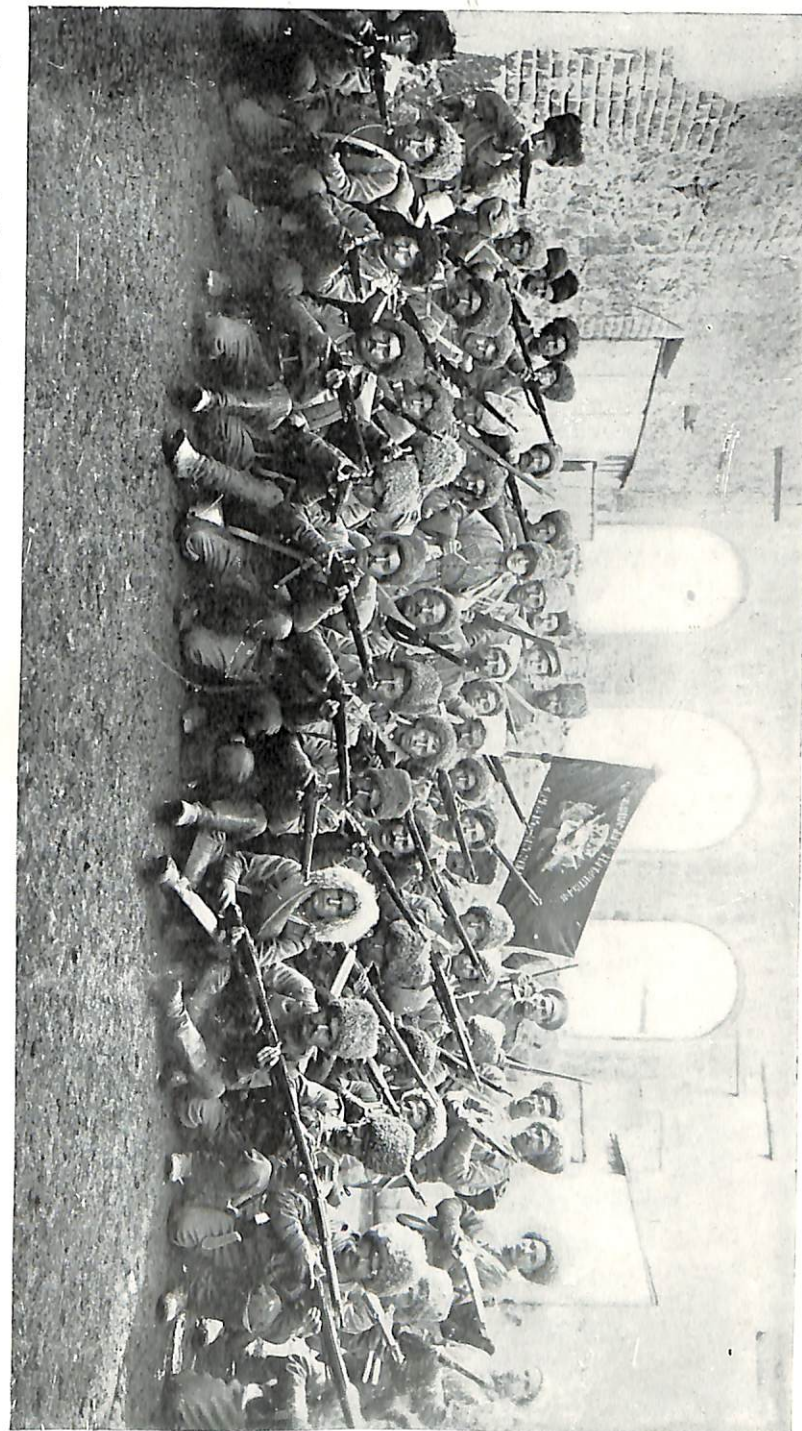
× * ×

Տնակիս մէջ այսօր նստած ես տխուր,
Դեռ կը լսեմ երգն հնչակի ծովերէն,
Մտիկ կ'ընեն ալիքներ մերթ զայն մունջ, լուռ
Ու մերթ իրենց խռովանքին կը բերեն . . . :

ԾՆՆԴԱՎԱՅՐԻՍ

Ո՛ւր ալ ըլլամ, ծննդավայր,
Գիշերներու վերադարձին,
Պիտի ննջեմ խորհելով յար,
Թէ իմ գլուխս ա՛հ քու բարձին,
Կը դնեմ, ու միշտ այդպէսով,
Պիտ' սփռիլուիմ ես ամէն օր,
Քունիս մէջ ալ, պիտ' ուղեմ որ
Հրճուիմ քեզ երազելով:

Ռուս-բրեւական նավատիւն վրայ (1915-1917) գործող Հնչակեան նրդ կամաւորական խումբը

ՈՂՋՈ՛ՅՆ ՔԵԶԻ ՀԱՅՐԵՆԻ ՏՈՒՆ

Բաժանումի սրաապատառ յուզմունքով,
Ու քայլերով անհամարձակ, դողդեղուն,
Երբ հեռացայ Հայրենի տուն, քու սիրուն
Սեմերէդ ու աղբիւրակէդ անուշ, զով,
Խոստում մ'ըրի, քեզ խոստում մ'որ զիս անքուն
Թողուց, խռովեց գիշերներով լուռ, անձայն,
«Յաջորդ տարի, արտոյտներուն հետ դարնան,
«Կուգամ ըսի, ու քեզ կուտամ նոր ողջոյն»:

Անցան աւա՛ղ, տասը երկար տարիներ,
Օտար կեանքն իր դառնութիւնով ահաւոր,
Ջնջեց խոստումս, լափեց յոյսերս ու բոլոր
Սէրս, երազներս բարձրացուց խաչն ի վեր
Թոյն հոսեցուց, հոգւոյս, սրտիս խորքը թոյն
Խանձեց զարունս . . . Բոցեր անցան ճակատէս,
Քալեցուց զիս հուր կարօտով մշտակէդ,
Վշտի լեռնէն ու յամեցուց իմ ողջոյն:

Իսկ դուն անուշ տուն Հայրենի աւերակ,
Ինկար կոսկիտ հարուածներով բիրտ թուրքին,
Փլատակէդ, սուրբ կողերէդ դէպ երկին,
Նետուող փոշին եղաւ քու լուռ աղաղակ.
Աղաղակ մ'որ լեռնացուցիր այն պահուն,
Երբ իմ ցեղիս զաւակներ մեծ ու պղտիկ,
Արեան ճամբէն արցունքով բուռն, աղբեցիկ,
Քալեցին՝ քեզ առլով վերջին դառն ողջոյն:

Չարչաբանքներդ եղան անթիւ, անհամար,
Հայրենի տուն, ո՛վ պաշտելի սրբավայր,
Երբ չնչապառ, կիսակործան դուն ինկար,
Չեռք մը չեղաւ խնամատար քեզ համար,
Սարսափեցար երբ որ տեսար ո՛չ թռչուն
Կար պարտէզիդ մէջ ամայի, հողեվարք,

Ոչ ալ մանկիկ մ'որ ճոռուղէր քու հին փառք
Կամ ինձ փոխան քեզ տար համբոյր ու ողջոյն:

Եկեղեցին, որ քեզի մօտ կանգնած միշտ,
Կը լսցնէր Հայութեան հին մեղեդին,
Նա ալ լռած էր ու աւեր իր չորս դին,
Ձէր կրնար դէժ ամօքել քու վերջին վիշտ:
Զգացիր թէ մեռելական համբուրիւն,
Տիրապետած, պաշարած է այլեւս քեզ
Սրտիդ մէջէն խայթեց սոսկումն իժի պէս,
Մեռա՞ր . . . չ'առած քեզխոստացած իմ ողջոյն:

Հողերուդ տակ գիտեմ հիմա կը ննջես,
Գերեզմանդ է սարսուղեղեցիկ ու խօսուն,
Եւ քու վրայ փռուող մէն մի քար ու սիւն,
Յիշատակներդ կը պատմէ վեհ ու պէս-պէս:
Զմեռուան հետ ահա ձիւնն ալ դէզ, փայլուն,
Կը կոթողէ քեզ շիրիմ մը սգաւոր,
Իսկ ազրիւրակդ որբուկ մ'է ու իր ոլոր
Ալեակներով կուտայ լացի իր ողջոյն:

Անցան սակայն վհատութեան սեւ օրեր,
Նոր տարուան հետ ահա այսօր յոյսեր նոր,
Կը ծնին ու կը բժշկեն բիւրաւոր
Պատած կուրծքեր ու հոգիներ կարելի էր:
Խաղաղութեան զանգակներու զօղանջլունն,
Կը տարածուի հորիզոնէ հորիզոն.
Ու լեռներէն կը հռչակէ ՓԱՌԱՏՕՆ
Ազատութիւնն՝ աւետելով իր ողջոյն:

Ահա կուգամ արծիւներու թռիչքով,
Հայրենի տուն, դէպի քու գին թեւորաց,
Հայաստանիս փրկութիւնով գինովցած,
Խանդակարօտ ահա կուգամ ես քու քով:
Ալ մի ննջեր, ալ կը բուէ քու խոր քուն,
Սրտածմլիկ աւերներուն մէջ այսպէս,

Վերածնութեան թռականն է այսօր, տե՛ս,
Ահա կուգամ Հայրենի տուն, քեզ ողջոյն:

Փութկոտութեամբ հողակոյտդ ես պիտ փորեմ,
Պիտի կանգնեմ թաղուած սիւներդ ալ բոլոր,
Աշխատանքով տքնաջան ու քրտնաթոր,
Քեզի պիտի տամ նոր ձեւ մը գեղադէմ:
Պիտ ունենաս առոյգ պարտէզ, նոր թռչուն,
Որոնք պիտի յիշեցնեն ամէն օր,
Մեր մանկիկներն ու մեր երգերն այն աղուոր,
Որ կ'ապրէին, երբ կ'ուխտէի քեզ ողջոյն:

Դուն Յարութիւն պիտի առնես ու նորէն,
Քու վերեւ պիտ փայլի երկինք մ'աստղազարդ
Արեւ, լուսին հպումներով յար գուարթ,
Պիտ գգուն քեզ, պիտ համբուրեն մեղմօրէն
Ծաղիկներով, կանաչներով վառվռուն,
Յիշումներու տաճարը պիտ ըլլաս դուն,
Ալ մի՛ ննջեր մի՛ լուր մէջն հողերուն,
Ողջոյն քեզի Հայրենի տուն, նոր ողջոյն:

ԱՆՅՈՐԴԻՆ

Անցո՛րդ, կը խնդրեմ անգամ մ'ինձ հարցուր.
Հարցո՛ւր, «բարեկամ՝ ո՞ւր կ'երթաս, ո՞վ ես».
Դժբաղդ ճամբորդ մ'եմ, որ ճիշդ դա տխուր,
Վայրէ՛ն՝ զատուեցայ սիրելիներէս:
Դժբաղդ մ'եմ, որ ճիշդ դա տեղէն տխուր,
Համբոյրներ առի, չրթներս այրող՝ ես,
Արցունքներով ու ցաւերով սո՛ւր, սո՛ւր,
Սիրելիներէս, պաշտելիներէս:
Դժբաղդ մ'եմ, դժբաղդ մ'որ ահա կ'երթամ,
Ա՛խ պանդխտութեան երկիրն հեռաւոր,
Կայծակ կը թափէ հողույս մէջ յարժամ,
Կասկածի խօսքը «պիտ զառնա՞մ մի օր . . . »:

ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՀԱՅ ՄԱՅՐԻԿԻՆ ԵՐԳԸ

Մի՛ լար մանկիկն իմ անուշիկ,
Բոց աչքերէդ թող չը հոսին,
Արտասուքներ յուշիկ, յուշիկ,
Հեծկլտանքիդ հետ միասին:

Մի՛ լար, մի՛ լար իմ հրեշտակ,
Զի երբ աչքերդ ինձ կը նային,
Մարդարտափայլ արցունքով տաք,
Կը պատմեն ծով ցաւերն հային . . . :

Քու մայրիկին օրօրներով,
Ննջէ՛ հանդարտ ու դուարթուն,
Հայ մանկիկներ, հայ արեան քով,
Ո՛հ շատ լացին, դէթ մի՛ լար դուն:

Մի՛ լար, հոգիս մ'ա՛լեկոծեր,
Յիշատակներ արդէն տխուր,
Կը տանջե՛ն զիս, դառն կոծեր,
Կը խլեն միշտ աչքերէս լուռ:

Մի՛ լար, վաղը երբ տանիմ քեզ,
Հայաստանիս ավերն սիրուն,
Ժպիտներով խառն, աղեկէզ,
Արցունքի օր մը կայ հայուն . . . :

Լացդ պահէ՛ այդ ատենուան,
Ուր, ես ալ քու հետ պիտի լամ.
Թէեւ ազատ ու անմահ,
Հայրենիքիս մէջ պիտի՛ ըլլամ:

Ժպիտ արցունք խառնած իրար,
Արտասուքի այդ օրուան մէջ,
Պիտի՛ լանք վրան բիւր ու հազար,
Դամբաններուն սուրբ լուսաշէջ . . . :

Հոգիներուն հետ պիտի՛ խօսինք,
Նահատակուած հայրենիքին,
Պիտի՛ ըսենք, կը սիրենք զինք,
Ազատութիւնն իր թանկագին,

Պիտի՛ պաշտպանենք գնովն յաւէտ,
Մեր արիւնին ու մեր կեանքին.
Վկա՛յ մեզի, բուրումնաւէտ,
Գողգոթաներն հայ տանջանքին:

Մի՛ լար, մի՛ լար, մանկիկս անուշ,
Մայր հողիդ քեզ նուէր պիտի՛ տամ,
Մեծցի՛ր, եղի՛ր հսկայ մէկ ուժ,
Քե՛զմով պանծայ թող Հայաստան . . . :

ԻՄ ԲԱԺԻՆԸ

Ուղի մը կայ ինձ փշոտ,
Իբրեւ ուղին իմ կեանքին.
Ուրկէ՛ կ'անցնիմ ամէն օր,
Խայթուելով տրամադին:

Բաժակ մը կայ ինձ լեղի,
Իբրեւ բաժակն իմ կեանքին,
Ուր կը պարպեմ ամէն օր,
Վիշտով մը խոր, դառնագին:

Նուէր՝ ընկեր Կ. Գաբիկեանի

Յանուն հանգչող ընկերներու նահատակ,
Շիրիմներու մէջ կամ վայրեր անշուք, լուռ.
Յանուն խաչուած հայրենիքիս աւերակ,
Կորուստներուն ու զոհներուն բիւր, անլուր.
Ըրած վեհ ուխտս Հնչակեանի՝ ես այսօր,
Կը նորոգեմ ցնցումներով բունն, անգուլթ.
Ու անգամ մ'ալ մեր դաշտերէն սուրբ, բոսոր,
Վերջիշումի թռիչքներով կ'անցնիմ շուտ:
Կատաղութեան բոց մը կ'այրէ իմ հոգին . . .
Դէմս են չարուած Գողգոթաներն Հայութեան.
Ուր մահացան հառաչներով ցաւաւորն,
Մեր եղբայրներն ու մեր քոյրերն աննման.
Այն պահուն երբ քամիի պէս կը սուլէր,
Ժանտ բռնութիւնն իժի յատուկ իր լեզուով.
Ու կը սուրար՝ թոյն սփռելով սար ու լեռ,
Բիրտ ծիծաղով, արիւնհակալ սրտով, զով:
Հո՛ւ է ահա, Ոսկեղջիւրի մօտ, հո՛ւտա,
Դժոխախեռ Սուլթաններու քաղքին մէջ.
Անիծապարտ ներոն թուրքն՝ որ ցոյց կուտայ,
Սուր ու վնդաւ մոլեգնութեամբ մը անչէջ.
Ու անցեալի զոհերէն չը յագեցած,
Գաղափարի աստուածին դէմ ցցուած ան,
Կոպիտ ուժով եւ ընթացքով վայրագ, ցած,
Կը բարձրացնէ «Քսանները» կախաղան:
Հո՛ւ է ահա, Իրիսն յուզուած, սարսուլի,
Որ կը փախչի իր ափերէն սիրասուն.
Մինչ սրտաբեկ Ալիսն յար կը թաւալի,
Խորհուրդներովն ալեակներու կարմրադոյն.
Եփրատն անդին Տիգրիսի հետ դէմ դիմաց,
Կը հեծեծեն ճամբորդութեամբ դառն, երկար.

«ԵՂԵՌՆԱՊԱՏՈՒՄ»-ի Հեղինակ
Երկարամեայ ուսուցիչ եւ անճնուէր Հնչակեան
Ընկեր Կարապետ Գաբիկեան իր ընտանիքով

Արաքս, ծորոխ վերջին կաթիլն են քամած,
 Իրենց աչքէն՝ ուրկէ արցունք ա՛լ չի դար:
 Ու ամէն մէկն Հայաստանի՝ այս դժբախտ,
 Գետակներուն, ունի ցնցիչ վէպ մ'երկար.
 Որ հիւսած է այն օրէն երբ բռնադադլթ,
 Հռչակուեցաւ ու հայրենի հողն ու քար,
 Ներկուեցան արիւններով յորդառատ,
 Ծերունիէն մինչեւ ծծկեր մանկիկին.
 Որոնց ի տես մօր մը նման հարազատ,
 Փղձկեցան այս գետակները սարսուղին:
 Արիւններէ, աւերներէ վերջ ախարան,
 Ահ, ո՞ւր ես գուն ազատութեան սուրբ տաճար.
 Համբերութեան ամէն մէկ պահն ու վայրկեան,
 Վաղուան հոգով կը տանջեն մեզ չարաչար.
 Սպասել ու յուսալ այլեւս ոճիր է,
 Հեռացէ՛ք դուք պատրանքներ՝ ամէնքդ ալ.
 Դուք քալեցիք նախճիրներէն դէպ նախճիր...
 Հեռուն ձեզմէ՛ նոր ուխտս այսօր կուգամ տալ:
 Կ'ուզեմ անցնիլ այն ուղիէն վարդապոյն,
 Ուրկէ անցան ժիրայր, Թորոս, Արխանեան.
 Եւ սուղ զնովն իրենց կեանքին ու հոգւոյն,
 Յոյց տուին մեզ ազատութեան սուրբ ճամբան.
 Գալուստ, Յարէթ ողջակէզներ մեծ՝ յերկու,
 Նոյն ճամբուն մէջ նոր կանթեղներ վառեցին.
 Վեհ Փարամազն իրեններովն՝ ահարկու
 Վրէժ դուաց բռնութեան դէմ հրէշածին:
 Հնչակեան եմ ու պիտ մնամ մինչեւ վերջ,
 Այդ ուխտին մէջ նշմարեցի ես բոլոր,
 Յեղիս իզձերն ու ձգտումներ գտուած, պերճ,
 Եւ աղաղան անկաշկանդ եւ անմոլոր.
 Կ'առաջանամ ես այդ ճամբէն սրբազան,
 Ինչպէս շատեր առաջացան յոյսով վառ.
 Մինչեւ իյնայ Թուրքիան պիղծ ու գաղան,
 Ու բարձրանայ մեծ Հայաստանն Ինքնավար:

ԱԶԱՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

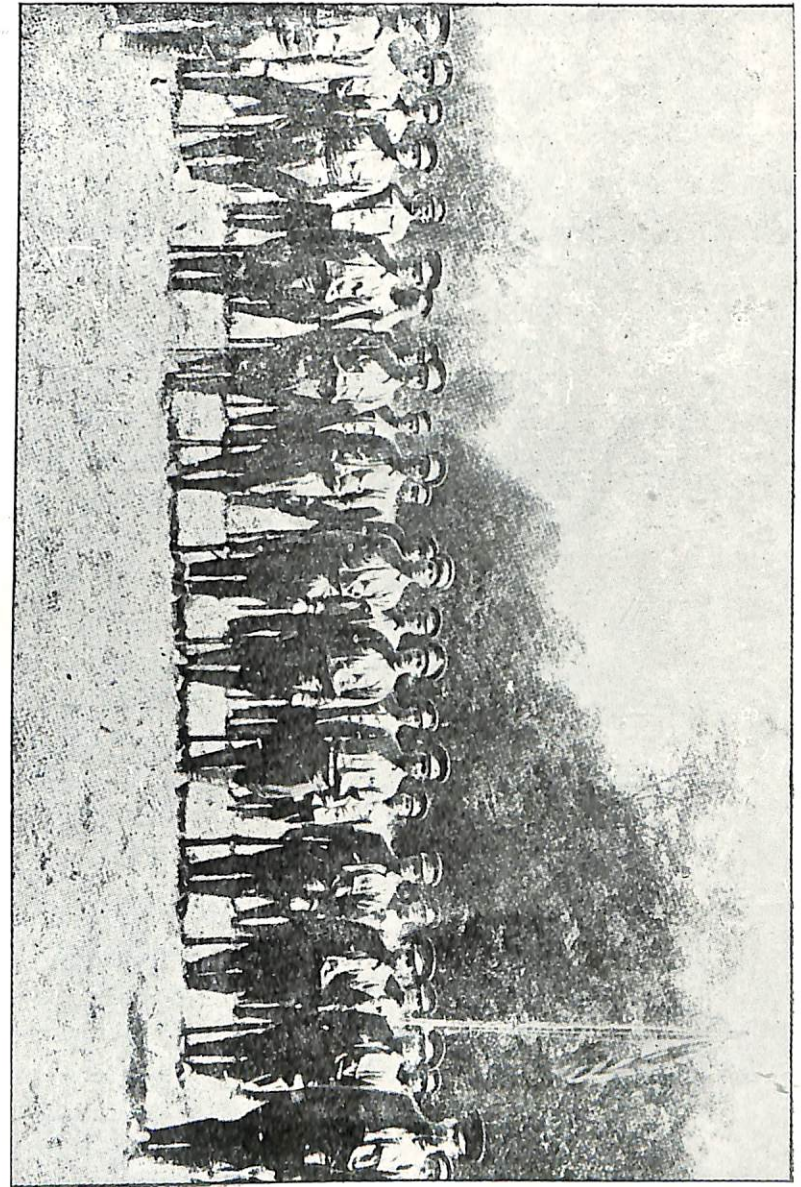
Ամերիկահայ Կամաւորներուն

(40 անգամ արտասանուած)

Արծիւներու պէս սուրացէք արագ,
Անդնդաթաւալ ծովերէն անդին.
Դէպի հայրենի դաշտերն՝ ուր վայրագ,
Բռնութեան մթին, դարաւոր բանտին,
Դռները կ'ըլլան փշուր ձախ ու աջ,
Հարուածներուն տակ ուժգին, անհամար,
Վեհ ազատութեան մարտիկներուն քաջ,
Ուրկէ աստղի մը նման լուսավառ,
Դուրս կուգայ ահա ու կուտայ ողջոյն,
Համայն աշխարհի, համայն մարդկութեան,
Այն որ ապրեցաւ մէջ չիրիմներուն,
Եւ պիտի կոչուի «ազատ Հայաստան»:

Արծիւներու պէս երկնի վերերէն,
Սքաւես աչքով դիտեցէք հեռուն,
Դիւթիչ արեւելքն՝ ուրկէ դուք նորէն,
Մէջէն անձանօթ ճանապարհներուն,
Բեթլեհեմի հին՝ մոզերուն նման,
Թերեւս պիտ տեսնէք մողեր եկող նոր,
Որք արագաքայլ հոս հոն գալով ման,
Կուտան աւետիս ասոր ու անոր
«Ծնունդն աստղի մը խորհրդաւոր, պերճ»,
Որուն արեւներ խոնարհիլ կուգան.
Ա՛հ գաղափարի աստղն է այդ անշէջ,
Որ պիտի ըսուի «ազատ Հայաստան»:

Արարայի պատմագիտական հասկացումները մեզ ձեռնարկելու համար կ'առաջարկենք խորհրդի մը

Ահա այդ աստղի լուրէն դողահար,
Թուրք կամարիլլան Հերովդէսի պէս,
Սանդարամեան ջարդով անդադար,
Մեր արիւններէ ու դիակնադէզ
Դաշտերը կ'ուզէ որ լեցուն կրկին,
Նոր արիւններով, դիակներով նոր,
Ո՛չ միայն անմեղ ախ հայ մանկիկին,
Այլ անոր քրոջ, եղբոր, մօր ու հօր,
Որպէսզի ջնջէ նա՝ աստուածեղէն,
Գաղափարն որ՝ զինք՝ իր այդ անպիտան,
Քանդող գոյութեան դիրքէն ու տեղէն,
Պիտ վանէ ու տայ «ազատ Հայաստան»:

Սուրացէ՛ք հայե՛ր, լեռներէն անդին,
Դէպի արեւելք իրրեւ կամաւոր.
Ահա կը լսուի անուշ մեղեդին,
Նահատակներու մեր հազարաւոր,
Սուրբ հոգիներուն հրեշտակային,
Որոնք հայրենի հորիզոններէն
Մեծ հրճուանքով ձեզի կը նային,
Ու գեփիւռներով ձեզ կը նուիրեն,
Նոր Բեթլեհեմի «փառքի բարձունքի»
Երգն արեւելեան, Երդը փրկութեան.
Սուրացէ՛ք դո՛ւք ալ ու եկած ծունկի,
Դիտեցէ՛ք նոր աստղն, «ազատ Հայաստան»:

Սուրացէ՛ք, հայե՛ր, հասէ՛ք ժամ առաջ,
Կանգնել հեռաւոր փլատակներ բիւր.
Ջնջեցէ՛ք շուտով հայուն սեւ հառաչ,
Ու բացէ՛ք անոր ճամբան վարդասփիւռ:
Սուրացէ՛ք, հայե՛ր, անցէ՛ք համարձակ,
Անիի քովէն իրրեւ հայ զինուոր,
Ու սպառազէն մեծ ու ընդարձակ,
Բանակներ կազմած դրոհներ հզօր.

Տուէ՛ք թշնամուն ու արդարութեան,
Արձազանգներով սարեր թող թնդան.
«Յաղթանակներով—չկայ գերեզման—
«Երգեցէ՛ք, այլ կայ «ազատ Հայաստան»:

Դո՛ւք արշալոյսին, լեռնէն Մասիսի,
Շողշողուն զէնքով, կատաճ նժոյգով,
Սուրացէ՛ք, հայե՛ր, ու մինչեւ Սիսի,
Տեսէք զէնակներ շարուած քովէ քով:
Պարզեցէ՛ք կարմիր դրօշակ միայն,
Զուտ խորհրդանիշն հայ արիւններուն,
Ու գատերու մեծ, վսեմ, սրբազան.
Եւ զխեցէ՛ք զայն աչքով սեւեռուն:
Անցէ՛ք վտակներ, լիճեր ու գետեր,
Որոնց ալիքներ ձեզմով պիտ խայտան.
Թէեւ սգաւոր, բոսորահոս գետ,
Բայց պիտ մըմնջեն «ազատ Հայաստան»:

Դիտեցէ՛ք, հայե՛ր, ծառ, ծաղիկ, բոյսեր,
Որոնք գետ դարուն չեկած խանձեցան,
«Եւ եթէ կ'ուզէք շէնութիւն ու սէր,
«—Կ'ըսեն որ— պէտք է «ազատ Հայաստան»:
Երկինք թող տայ ձեզ կազմուածք մ'երկաթ,
Բազուկներ պղինձ, կուրծք մը պողպատէ.
Քանզի թշնամին է փոքրոգի վատ . . .
Թող ազատութեան գնդակնիդ պատէ,
Զայն ու շուտով տայ հայուն, ամէնուն.
Կովկասէն Սփաղ, Կիլիկիայէն Վան,
Լոյսը այդ ծնած աստղին պղպլուն . . .
Կեցցէ՛ր յաւիտեան «ազատ Հայաստան»:

Այնքապի Հերոսամարտին մասնակից
Սեբաստացի եւ Այնքապցի կտրիմներ
Զախէն աջ ծունկի, Ա. Արմենակ Օտապաշեան
Բ. Պարգեւ Զուգարգեան. Ոտքի կանգնած
ձախէն աջ 1 Լեոն Կորկոտեան 2 Այնքապցի մը

ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

ՀԱՅԵՐՈՒՍ ՆՈՐ ՀՈՐԻՋՈՆՆԵՐ

ԻՔՔԻԽԱՄԻ ԿԵՂԾԻՖԻՆ ԴԷՄ

Զրկանք, տանջանք, ծեծ ու բանտ,
Աքսոր, կարօտ, ցեց ու ցաւ,
Երկաթ, կըրակ, արիւն, շանթ,
Ասոնց՝ ո՛չ միւն դեռ անցաւ . . . :

Հայաստանն յար ամայի,
Հառաչելով անդադար,
Իր կորուստին կը նայի,
Ու վէրքերուն անհամար . . . :
Եւ իր սրտի խորերէն,
Անէծքներ կը նետէ միշտ,
Իր աշխարհի բիրտ անօրէն,
Դա՛հիճներուն ամբարիշտ:

Զրկանք, տանջանք, ծեծ ու բանտ,
Աքսոր, կարօտ, ցեց ու ցաւ,
Երկաթ, կըրակ, արիւն, շանթ,
Ասոնց՝ ո՛չ միւն դեռ անցաւ . . . :
Հայաստանն իր վէրքերուն,
Դարման կ'ուզէ «կանգնումով»
Ո՛վ հայեր, մեր նոր արիւն,
Պէտք է, պէ՛տք մեր սուրբ կորով:
Քանզի «կանգնումն» արիւնով,
Կ'ըլլայ զիտնա՛նք հզօրայրներ,
Պատրաստ ընենք արդ մեր քով:
Սուր, զէնք ու ուժ մեր իբր ընկեր:

Գողգոթաներ, նոր խաչեր,
Թո՛ղ մեզ նորէն ողջոյն տան,
Ե՛րբ ատոնցմէ ետքը մեր

Պիտ ըլլայ միշտ Հայաստան:
 Պիտ բուժուի իր վէրքերէն.
 Ե՛րբ սգապատ Արարատ,
 Բացած իր դէմքը վերէն,
 Կաթնափրփուր, անարատ:
 Օրհնութիւն, սէր ու ժպիտ
 Պիտ զրկէ մեզ ամէն զի,
 Ու պիտ լեցուն ձոր, հովիտ,
 Պլպուլներովն Եփրատի . . . :

Արդ կամքով մ'երկաթեղէն,
 Պատրաստ ըլլանք՝ մեզի մօտ,
 Կրօնասէն հայեր նորէն,
 Հորիզոններ արիւնոտ . . . :

ՃԱԿԱՏԱԳՐԻՍ ԽՕՍՔԵՐԸ

Ճակատագիրս անդուծ, դաժան,
 Ըսաւ ինծի «սէրդ սպաննէ».
 Ձը յիշելով եւ ո՛չ մէկ ժամ,
 Թէ սէր քուածն ահ ի՞նչ բան է:

Սէր քուածը չէ՛, մահ չ'ունի,
 Կը հալածուի թէ եւ վշտէն . . .
 Շիրիմներուն մէջ, թռչունի,
 Ե՛րզն է ան, կամ, հոն դէս ու դէն,
 Ցցուող վարդ մըն է սգադէմ:

ԲԱԺԱՆՈՒՄԷՍ ՎԵՐՁ

Ունեցայ ես վէրքե՛ր հազար,
 Ձը դտայ մէկ վիրակապ.
 Թափառեցայ անտառ ու սար,
 Տանջանքներով հրատապ:
 Պլպուլի երգս ա՛յնքան անուշ,
 Վհատանքի հարուածով,
 Խղութեամբ, ու անշունչ, անուժ,
 Լո՛ւռ թաղութեամբ մահուան ծով:

Կեանքս է հիմա անդունդ մը խոր,
 Հոգի՛ս մշուշ՝ ու սիրտս ալ,
 Ո՛հ ջախջախուած նաւ մ'է այսօր,
 Կ'երթա՛յ երգիս միանալ:

Փունջ մը ծաղիկ նետեցէք հոն,
 Ուր՝ տեսնէք սիրտ մ'յոյդաբեկ.
 Փունջ մը ծաղիկ նետեցէք ձօն,
 Մեռնող, թաղուող սրտիս հէք . . . :

ՄԵՆԵՐԳ

Իրիկուն է, սենեակիս մէջ,
Նստած լռիկ կը դընժ միշտ.
Դուրսն՝ հողմն ունի բուռն նշնէջ,
Ներսն ալ՝ իմ սիրտն յոյզեր ու վիշտ:

Հողմը կ'ընէ տալին ու վրայ,
Մայր բնութիւնն ու պերճանքն ամէն.
Վիշտս ու յոյզերս ալե՛ծուփ, ա՛հ,
Ծով մը կ'ընեն հողիս հիմէն:

Բազմաւոր է բայց բնութիւնն այն,
Քանզի հողմը կը տեւէ քիչ.
Հողիս կ'ողբայ մինչ տրամաձայն,
Մի՛շտ ունի վիշտ, յոյզեր խռովիչ:

Բնութիւնն ունի թախիժ հազար,
Բայց, խինդեր ալ ունի նաեւ,
Չէ՛, իմ ցաւիս չիկայ մէկ ճար,
Բնաւ չ'ունիմ ես հոս արեւ . . . :

Զաւակներու մանկութիւնը
նկարուած բնակարանիս առջեւ
1926 Ապրիլ 1
Զախէն աջ ա. Հայկ (մեքենագէտ) բ. Լիլիբն
(նշանաւոր երգչուհի) գ. Ալիս (նկարիչ)
Զուգասրգեաններ

ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՐՑՈՒՄՍ . . .

(Պտուղ Պատանեկութեան Տետրէս)

Տարակոյսիս վրայ տխուր,
Յոյս մը չ'ունիմ բա՛րի, ազդե՞տ'է:
Զիս կը սիրե՞ս, չե՞ս սիրեր դու,
Մէկ այս խօսքիս պատասխան տուր:

Սրտիկս լեցիւ բացուած ըլլար,
Ու գիտնայիր դուն անոր,
Վէճքերը խոր ու անհամար,
Ու խորհուրդներ բերաւոր:

ԱՆՄԵՂ ՄԱՆԿԱՆ

Դեռ մանկիկ մ'ես դուն, կեանքէն աշխարհի,
Անտեղեակ, միշտ կը նայես արեւին,
Ճառագայթներուն հայեացքով բարի.
Որոնք օրրանիդ վերեւ կ'երեւին,
Երբ որ արթննաս դուն առաւօտուն,
Ժպտավառ շրթնով, դէմքով զուարթուն:

Եւ սակայն, վաղն ա՛յ չը պիտ վայելես դուն,
Այս կեանքն երջանիկ մանկիկ սիրական,
Պիտի ճաշակես դառնութիւն ու թոյն,
Կայլակներ լեցուած աչքերդ աննման,
Պիտ այրէ արեւն այս ճակատդ աղուոր . . .
Պիտ բանայ հոն ցուրտն ակօսներ խոր . . . :

Ներսիս ծով մը կայ,
Իմ հոգին է ան,
Որ կուրծքիս ժայռին,
Վրայ կուգայ ման:

Ներսիս ծով մը կայ,
Յոյզերով հաղար,
Մերթ ընդ մերթ փրփրող,
Մերթ առնող դադար:

Ներսիս ծով մը կայ,
Ուրանդ իմ այնքան,
Նոր ծլած իզձերն,
Քեզդ դամաճ կ'ըլլան:

ՎԷՐՔՍ

Սիրտս հասկցող մը չը դտայ,
Ամէն կողմէ խոցեր խոր . . .
Եկան ինկան վրան անոր:

Բայց, ի՞նչ կ'ըսեմ, սիրտս հասկցող,
Շատե՛ր դտայ, դտայ փառե՛ր,
Մարդադայլէ՛ր գիշակեր . . . :

Սէր մը կայ իմ սրտիս մէջ,
Սէր մը սուրբ, սէր մ'աննման.
Ծով մը կայ իմ հոգւոյս մէջ,
Ծով մը անծայր, անառնման:

Սէր մը կայ իմ սրտիս խորն,
Սէ՛ր մը միաթիկ, սէր մ'անվերջ.
Անհո՛ւն մը կայ սրտիս խորն,
Աստու՛ած մը կայ սրտիս մէջ:

Չէ՛, մի՛ դաշիք իմ սիրոյս,
Աստծոյ մը դէմ մ'ելլէք.
Չէ՛, մի՛ դաշիք իմ սիրոյս,
Շանթին դո՛ւ մը կ'ըլլաք հէք:

ԽՆԴՐԱՆՔ . . .

Հարուած մ'ալ մի՛ տաք,
Վերաւոր սրտիս իբրեւ անգիտակ.
Նեա մ'ալ մի՛ ձգէք,
Ա՛խ խորն այս հոգւոյս արիւնոտած, հէք:

Ծաղուող, շամփուրուող,
Ճակատիս մի՛ տաք փոթորիկ ու դող.
Օր մ'ես ալ կ'անցնիմ . . .
Եւ դուք կը զղջաք, չէք դաներ անձն իմ:

ԵԹԷ . . .

Խռոված միջոցիս, ամպերու նման,
Թէ գոռա՛յի, շուտ ոչիս հանդարտէի:

Այրած միջոցիս, մուխ մ'ունենա՛յի,
Ես այսպէս ի դուր պիտ չը սպանէի:

Աչքերուս զոհարն ինկած միջոցին,
Թէ աստղերուն պէս զունատէ՛ի գէթ,
Ո՛հ, այսպէս բնաւ պիտ չը մնայի:

Բիրտ փոթորիկին մէջէն իմ կեանքին,
Կայծակի լեզուով փայլատակէի,
Պայծառ օրերու պէտ ողջոյն առայի:

Եւ այսպէս լուռ մունջ հիւժող վշտերով,
Քաւութեան նոխազ պիտի չ'ըլլայի:

ԻՂՁԵՐ

Իցի՛ւ երազած դրախտս ըլլայի . . .
Մոռնայի ամէն իմ վիշտեր, ցաւեր,
Չատուած վիճակէն սա սեւ ամայի,
Խինդով բուժէի սիրտս կարեւիւր:
Իցի՛ւ երազած դրախտս ըլլայի . . . :

Խինդով բուժէի սիրտս կարեւիւր,
Առուակն ալ կեանքիս թաւալէր միշտ հեղ,
Ափերը պատած վարդեր, ծաղիկներ,
Յոյսի ու լոյսի գլխիւ թիչ, ասկեանս,
Խինդով բուժէի սիրտս կարեւիւր:

ՁՄԵՌԸ

(Գիւղական Պատկեր)

Ահա ձմեռ եկաւ նորէն,
Կը տարածուի ձիւնն ամէն կողմ,
Ու անգագար, կատաղօրէն,
Կը մռնչէ հիւսիսի հողմ:

Ծաղիկներն ա՛հ, մեռան, մեռան,
Ծառներէն դէպ զարվար թափող,
Տերեւներուն հետ որը՝ աշնան,
Ու ամէնքն ալ գացին դէպ հող:

Գերեզմաններ՝, գերեզմաններ՝,
Կը տեսնուին հիմա միայն,
Որոնք այլ եւս դարձած են տէր,
Պերճ զարդերուն դարնան, ամբան:

Մտիկ ըրէք սա առուակին,
Իր փառքերէն զատուած սիրուն,
Կ'արտասուէ միշտ հեծկլատակին,
Մտած տակը սառոյցներուն,

Կը ցատկրտէ թռչնիկ մ'հուտա,
Կը ճճուէ ու կը հառաչէ,
Կուտի մ'համար հողին կուտայ,
Չոր կը փնտոէ ձիւնին մէջէ:

Չ'են երեւիր ակն ու լճակ,
Արծաթափայլ ու ալեհեղ,
Կարծես ձիւնի վերմակին տակ,
Կը քնանան հարսերու պէս:

Ահա ձմեռ եկաւ նորէն,
Ամայութիւն է ամէն կողմ,
Վո՛ւ, վո՛ւ կ'ընէ ահեղօրէն,
Հողեսարսուռ հիւսիսի հողմ . . . :

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻՆ

Անցաւ-զնաց ահա հին,
Վշտի, ցաւի իմ տարին.
Կ'ուզեմ որ դու նո՛ր տարի,
Տարի մ'ըլլաս ինձ բարի:

Իմ սա դարնան օրերուս,
Խանձեց ծլող մէն մի յոյս,
Հի՛ն տարին, ա՛խ նո՛ր տարի,
Եղի՛ր տարի մ'ինձ բարի:

Հորիզոնի մռայլութիւնն,
Ոսկեզօծողն եղի՛ր դուն,
Ապագայիս . . . նո՛ր տարի,
Եղի՛ր տարի մ'ինձ բարի:

Մարդկութեան դու նորանոր,
Բերկրառիթ ու աղուոր,
Օրե՛ր բեր դու նո՛ր տարի,
Եղի՛ր տարի մը բարի . . . :

ՄՐՏԻՍ ԱԻԱՆՆԵՐԸ

(Պատկեր)

Սրտիս Սիրոյ ու Յոյսի,
Աւանները շէն, պայծառ,
Որոնց մէջն առանց յոյզի,
Կեանքս անգագար կը հնծար,
Աւերակի փոխուեցան,
Զի սեւ վշտի մը բոցով,
Այլեցան լուռ ու անձայն . . .
Հոգիս դարձաւ մոխրի ծով:

Աւերա՛կ են, աւերա՛կ,
Հիմա սրտիս աւաններ,
Ու թաղուած է մոխրին տակ,
Անուննին ալ Յոյս ու Սէր,
Մինակ բուր մը նման,
Հառաչանքը անոնց մէջ,
Գիշեր-ցերեկ կուգայ ման,
Կը թափառի մինչեւ վերջ . . . :

— Մեռնիլ՝ մեր ճակատագիրն է. կռուելով
մեռնիլ—մեր պարտքը:

— Թնչամին յաղթելու պայմաններէն գլխա-
ւորը կրնայ սեպուիլ անոր յայտնի ու գաղտնի
ուժերուն ծանօթանալը:

— Ազգ մը չի կրնար կատարելանալ՝ զարգա-
նալ, երբ ինքնավար չէ:

— Այն ազգը, որ կարող է աշխատիլ, դործել
ու տննիլ, կարող է նաեւ կռուիլ, յաղթել,
կանգնիլ ու ապրիլ պատուաւորապէս:

— Քու տանդ մէջի դատը, երբ չը կրնաս կար-
գադրել, ուրիշին մի յանձնէր:

— Մահը փնտռող մը, մահէն փախչողէն աւե-
լի կը տանջուի:

— Անկեղծ թշնամին, նախընտրելի է կեղծ
բարեկամէն:

Երբ գետակներու հեղասահ, սիրուն,
Աղամանդափայլ այն ալեակներուն,
Անցայ մօտէն, կա՛մ, նստայ անոնց քով,
Իմ այս տխրատիպ ու յոյզի գէ՛մքով,
Ա՛հ, անոնք, իրենց խորերէն, տրտում,
Հեծկլտանքներու ձայնով կտրտուն,
Լացին, ողբացին չա՛տ չա՛տ իմ վրան,
Խո՛ր ցաւակցութեան ցոյց տուին նշան . . . :
Վշտիս մղումէն, թողելով իմ քուն,
Երբ որ դաշտերէն անցայ օր մ'այգուն,
Անոնք, ցողերնին ցոյց տուին խիոյն,
Կաթիլով վերէն ամպերն ալ տփռոյն,
Յուզմունքնին ինծի յայտնեցին, իսկ դո՛ւն,
Անողո՛ք բաղդ, մի՛շտ, սփռէ՛ վրաս թոյն . . . :

ԻՆՔՆԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ա՛հ, ինչո՞ւ ես կը սպասեմ,
Հո՛ն, ուր սէրը չե՛ն ճանչնար . . .
Ու չեն ճանչնար վիշտը դժխեմ,
Որ կ'առթեն ինձ անդադար:

Ա՛հ, ինչո՞ւ դեռ ես սէ՛ր կ'ըսեմ,
Ու չեմ դադրիր սիրելէ . . .
Հո՛ն, ուր ապագայ մը նսեմ,
Դէպի իմ դին կը քալէ:

Պէտք է անցնի՛մ այս վայրերէն,
Սրտիս երկիրն հոս չէ, հո՛ս,
Երկիրն է այն, ուր կը նիրհեն,
Երազներն ո՛հ ոսկեհոս . . . :

ԵՐԱԶՍ

(Պտուղ՝ Պատանեկութեան Տետրէս)

Երազիս մէջ, մինչդեռ դու զիս,
Կը դիտէիր, ես ալ քեզ,
Սէրս պատմէի, յանկարծ վզիս,
Ինկան մազերդ ոսկեզէս:

Դպաւ չնչիկդ ալ բոցակէզ,
Շնչի՛ս, թռչնիկ թեւերդ ալ,
Անցան շուտով ծոծրակէս,
Գդուանքներով սիրափայլ:

Պլլուեցայ ես, ըսի օ՛ն,
Փակիր կուրծքիս պնդապէս,
Դբա՛խտներն իսկ մոռցայ հոն,
Զի՛, երկի՛նք մը դտայ ես:

ԳԱՐՆԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

(Մայրիկիս Սրտէն)

Պանդուխտ արագիւնն հայրենիք դարձաւ,
Ճեղքելով լեռներ խրոխտ, ձիւնապատ,
Կարիճի պէս զիտ կը խալթէ սա ցաւ,
Թէ «ալ չը դարձաւ սիրելի՛ս անջատ»:

Նո՛րէն ծընեցան, սլալա՛ւ սկըռան,
Ծաղիկներ պէսպէս օրօրոցին դաշտին,
Իմ մեռնող իղձեր ու յոյսեր սակայն,
Զըլլա՞ր որ հեղ մ՞ալ կեանքի հետ հաշտին:

Սա արեգակի հրակէն անուշ,
Լուռ մրմունջներով բոցալեակներ միշտ,
Հոսիլ սկսան, մարդը ծածկեց փուշ,
Զնչին ժպիտ մ'իսկ չի ծածկեց իմ վիշտ:

Գաղթական թռչունն հայրենիք դարձաւ,
Ճեղքելով լեռներ, ծովեր, անապատ,
Աւետեց դարունն . . . ալ ո՞վ ունի ցաւ,
Մինա՛կ սա սիրտս, ա՛հ սիրտս փշապատ . . . :

ՍԵՔԱՍՏԻԱ՛, ՍԵՔԱՍՏԻԱ՛, ՍԵՔԱՍՏԻԱ՛

(Արձակ Բանաստեղծութիւն)

Այսօ՛ր, իմ առանձնութեան մէջ, անգամ
մը եւս քեզ յիշեցի, Սեքա՛ստիա, պաշտելի՛
ծննդավայր:

Քե՛զ յիշեցի, եւ սրտիս քելերէն ու հո-
գիս անդունդներէն բարձրացող, երկա՛ր,
երկա՛ր կարօտի ողբանուագ հեծեծանքներով
քե՛զ երգեցի:

Քե՛զ երգեցի, Սեքա՛ստիա, նա՛ղելի ծը-
նընդավայր, վեհանուն երկիր, դո՛ւ առե-
ւանգուած գեղեցկութիւն, դո՛ւ ոտնահարուած
սրբութիւն, դո՛ւ քագուհի քագագուրկ, դո՛ւ
մա՛յր իմ դիցուհի, մա՛յր իմ որբեւայրի, քե-
նտած, աշխարհէն երե՛ս դարձուցած . . . :

Քեզ երգեցի խայո՛ւնկ խորո՛ւնկ բորբո-
քումով, եւ յիշատակիդ, պա՛տկերիդ առջեւ
պահ մը ծնրադիր, խորասուզուած երազներու
աշխարհին մէջ, նստայ բուրումնաւէտ հո-
վիտներով շրջապատուած գարնանագեղ սա-
րալանչիդ վրայ, եւ հոգիս պտտցնելով հորի-
զոնէ հորիզոն, տարածեցի ամէն մէկ անկիւն
աստանդական երգս, Սեքաստիա՛, Սեքաս-
տիա՛, Սեքաստիա՛:

Եւ անպատասխանի չը մնաց իմ երգս, ի՞նչ
ողբերգս, ողբերգութի՛ւնս, լո՛ւռ ունկնդրու-
թեամբ ու հարագատի գուրգուրանքով մտիկ
ըրին զայն Ալիսդ, Աստղիկդ, Ոսկեգետդ, եւ
գիրկընդխառնուած աղամանդեայ ակերուդ
եւ մշտահոս աղբիւրներուդ հետ, արուեստա-
գէտի մեծահանճար նրբութիւնով ու վեհու-
թեամբ, իմ ու իրենց ծննդավայրի երգս, խըմ-

բերգի վերածելով, կտրեցին ու անցան սարեր ու դաշտեր, աղաղակելով Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛:

Երգեցի Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛, եւ իմ երգիս ամէն մէկ վանկէն ու շէշտէն յետոյ, արձագանգ մը սաւառնեցաւ ծագէ ի ծագ, ո՛վ ծննդավայր, ո՛վ անձնուրաց մտաւորականներու, յեղափոխականներու ու մարտիրոսներու սրբավայր:

Լեզու ելան դիւթիչ լեռներդ, գերող բլուրներդ, գմայլելի դաշտերդ իրենց դալարի-
ֆով, իրենց անուշաբոյր վարդերով, իրենց խնկաւէտ ծաղիկներով, իրենց փաղցրահամ բերքերով, ծնողական հովանիին ու խնամփին տակ իրենց ցատկոտող սիրունիկ գառներով ու ուլերով, իրենց հագարա՛ւոր, բիւրա՛ւոր ծիծեռներով ու ճննդուկներով, խորհրդաւոր յորքներով, կոնչող ագռաւներով, բարձրա-
թռիչ, ամպաւազ ուրուրներով ու արագիլնե-
րով, եւ ինծի հետ երգեցին Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛:

Քեզ երգեցի Սեբաստիա՛, եւ քափառա-
կան հոգիս իր ամէն մէկ ֆայլափոխին, տեսաւ անգամ մը եւս արհեստաւոր, գործաւոր ժողո-
վուրդդ, կտրին տղաքներդ, համեստ եւ պատ-
կառագդու բնտանեկան յարկերուդ տիպար մայրերն ու հայրերը, որոնք աննման, անա՛-
նուն բարբարոսութեամբ մը դարձան բրնա-
գուրկ, տնագուրկ, եւ մոխրացած սրտով ու հոգիով անապատներու դժոխքէն իրենց վեր-
ջին եղերերգը լսցուցին, Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛:

Մի՛ վհատիր, մի՛ սգար սակայն, Սեբաստիա՛, մա՛յր իմ որդեկորոյս, վե՛րապրող գա-

ւակներ ունիս, որոնք իրենց հայրենաշէն, երկրաշէն բազուկներով կը կերտեն, կը բարձրացնեն քու յուշարարդ Նոր-Սեբաստիան՝ փառապանծ Արարատի ստորոտը. եւ երախտագիտական զգացումով եւ հոգեկան բոցավառութեամբ միշտ պիտի երգեն, Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛:

Պիտի գայ անգամ մը եւս քու փառփիղ, քու քաղաւորութեանդ, քու վերջնական յարութեանդ, յա՛ւերժացումիդ օրը եւ նոր մարդկութեան, նոր հասարակարգին տակ, ամէն կողմէն փառատօնդ պիտի ցնծերգեն, Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛, Սեբաստիա՛:

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

ՌՈՒՄԲ

ՅԵՂԻՍ ԳՈՂԳՈԹԱՆ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐՇԱԼՈՅԱԸ

ՅԵՂԻՍ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գրն մէկ Տոլար

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0358958

521

49338